

2-21 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

- Στη «Ρωμοθάλασσα» της Προποντίδας. Ταξιδεύοντας στα παράλια, τα νησιά και την ενδοχώρα μιας πανάρχαιας εστίας του Ελληνισμού.
- Στις θρακικές πλευρές. Αιγιαλοί και καστροπολιτείες συντροφεύουν τον ταξιδιώτη στο δρόμο για την Κωνσταντινούπολη.
- Στις ανατολικές ακτές. Γνωριμία μ' ένα γοητευτικό, ελάχιστα όμως γνωστό, χώρο της Ρωμοσύνης, στην Ασιάδα γη.
- «Αι νήσοι αι Πριγκίπιοι». Εστίες Ελληνισμού και Ορθοδοξίας έζησαν για τρεις περίπου χιλιετίες αμγώς ελληνικά.
- Οι βυζαντινές μορφές στις μονές των Πριγκηπώνησων. Με την ιστορία τους προσέδωσαν αίγλη και σπουδαιότητα στο γραφικό αυτό νησιωτικό σύμπλεγμα.
- Μαρμαρινή πολυνησία. Περιήγηση στα Προκονήσια, Αλώνη, Αφισιά, Κούταλη και Μαρμαρά.
- Ανθρώποι της θάλασσας. Η ζωή των ψαράδων και οι τρόποι αλιείας στην ευκαρποτάτη Προποντίδα.
- Προποντιδός ακροτελεύτια. Οι ιστορούμενες Μικρές Ελλάδες που υπήρξαν για αιώνες συνδυετικός κρίκος του Ελληνισμού.
- Νικαίας καστροπολιτεία. Η περικλεής και αϊδιμος Μητρόπολις της βιθυνικής γης.

22 ΒΙΒΛΙΟ

Νέες κυκλοφορίες

23 ΘΕΑΜΑΤΑ

Θέατρο και κινηματογράφοι.

25-31 ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Το πρόγραμμα της εβδομάδας.

Φωτογραφία εξωφύλλου: Η Τρίγληια, το αρχαίο Βρύλλειον και σημερινό Zeytin bag του Κιανού Κόλπου, σε φωτογραφία του 1976, πριν από την ολοκλήρωση της προκυμαίας και του λιμενοβοραχίονα.

Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»:
ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Στη «Ρωμοθάλασσα» της Προποντίδας

Ταξιδεύοντας στα παράλια, τα νησιά και την ενδοχώρα μιας πανάρχαιας εστίας του Ελληνισμού

Χάρτης της ευρύτερης περιοχής της Προποντίδας με τη Θρακική και Ανατολική ενδοχώρα της.

ΒΑΗΡΙ RUM, θάλασσα της Ρωμοσύνης αποκαλεί την Προποντίδα ο Εβλιά Τσελεμπί, ο συμπαθής Τούρκος ταξιδευτής του 17ου αιώνα που, παρ' όλη την απλότητα του λόγου του, οι πληροφορίες που μας παρέχει είναι συχνά σημαντικές και στην προκειμένη περίπτωση δίδουν σαφή εικόνα του εθνογραφικού περιγύρου μιας θάλασσας κλειστής και ιδιόμορφης, καθώς αιώνες τώρα τα κατάστενα μπουγάζια της αποτέλεσαν το προνομιούχο σμίξιμο δυο μεγάλων θαλασσών και κόσμων και παράλληλα μιας θάλασσας αστέρευτης που ως χθες, ριζωμένοι χιλιετρίδες στα παράλιά της, τρυγούσαν δικαιωματικά τη σοδιά και το μπερεκέτι της Ρωμοί ρεϊζήδες και караβοκυραίοι.

Ηταν κάπου στο 1641, στην πρωτεύουσα μιας απέραντης αυτοκρατορίας βασιλεύει ο Deli Ibrahim, ένας όχι και απόλυτα ισορροπημένος σουλτάνος όπως καταμαρτυρείται και από το προσωπείο του και ο Εβλιά Τσελεμπί, με ευφρόσυνη και άκρως πανηγυρική συνοδεία, ξεκινούσε το ταξίδι του «...γι' αυτήν που την λένε ρωμοθάλασσα και είναι σαν λίμνη μικρή ανάμεσα στα μπουγάζια

της Μαύρης Θάλασσας και της Ασπρης». Ήταν Παρασκευή, μέρα ιερής αργίας για τους πιστούς Μουσουλμάνους, και «...την ώρα που ξυπνούσαν τα πουλιά και πριν ο ήλιος α-

Κείμενα και φωτογραφίες αφιερώματος:
ΑΚΥΛΑ ΜΗΛΛΑ
Γιατρού - συγγραφέα

νεβεί σε δυο μόγια ανθρώπων», οι ναύτες μαζέψανε τα παλαμάρια, έλυσαν τα πανιά και αφού προσευχήθηκαν στον Αλλάχ, σηκώσανε την άγκυρα.

Όταν μετά οκτώωρη ναυσιπλοΐα ευδιάθετοι οι πάντες στο καΐκι, άδοντες και διασκεδάζοντες με ταμπούρια και ζουρνάδες και αμανέδες, θα φτάσουν σ' ανοιχτά των Προποντιδών, θα θαυμάσουν τα ρωμοχώρια των νησιών και την ευμάρεια του θαλασσινού τους κόσμου: «Ολοι τους εδώ είναι πλούσιοι ρωμοί ρεϊζήδες και έχουνε ωραίες εκκλησιές και ακόμα σπίτια πολλά και περιβόλια και αμπέλια και πηγάδια με γλυκό πόσιμο νερό». Στη «διασκοειδή» Χάλκη που

θ' αράξουν και στη «Μεγάλη» Πριγκηπο, τα ταλιάνια των ψαράδων φάνταζαν μπηγμένα στις τέσσερις τους άκρες. Θα περάσουν επτά ημέρες γύρω από τα νησιά και θα τραβήξουν για τα παράλια της Βιθυνίας. «Πέρα από τα Ερυθρόνησα και τα Μαρμαρονήσια, στα παράλια της ρωμείκης αυτής θάλασσας, που σμίγουν στα νερά της πεντακόσια ποτάμια απ' τη μεριά της Ρούμελης και της Ανατολής, βρίσκονται και το Tekirdag με την Καλλιπολη...».

Προποντιακές πελαγοδρομίες

Και συνεχίζει τις περιπλανήσεις του ο Τσελεμπίς, λεπτολογώντας και ενίοτε υπερβάλλοντας σαν γνήσιος Ανατολίτης παραμυθάς, πιθανόν χωρίς ίχνος υποψίας πως ο ρωμόκοσμος αυτός που αντάμωνε και κατέγραφε ριζωμένο σε κάθε κόρφο και αιγιαλό της ρωμοθάλασσας που αποκαλούσε, αποτελούσε τη μαρτυρία μιας ιστορίας πανάρχαιας, όταν, χιλιάδες χρόνια πριν, κάποιοι αδιστακτοί Έλληνες ποντοπόροι τόλμησαν να ξεστρατήσουν από τον τότε

Ανατολική άποψη, από τη θέση Καλάναις, της κτισμένης σε βραχώδη παραλίμνια νησίδα καστροπολιτείας της Απολλωνιάδας, που την κατοικούσαν κατά τις αρχές του αιώνα 700 περίπου ελληνικές οικογένειες. Το μοναδικό κυπαρίσσι στο βάθος μαρτυρεί τη θέση του ναού του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, κατεδαφισμένου σήμερα, που οι κάτοικοι τιμούσαν ως Μητρόπολη. (Φωτ. 1970).

γνωστό τους κόσμο και να φτάσουν στα συχνά άξενα εδώ προ του Πόντου παράλια, να ριζώσουν τις πρώτες τους αποικίες.

Πολυδιήγητο το παραμύθι της Προποντιδας, υπήρχε άρρηκτα δεμένο με τις υπεράνθρωπες προσπάθειες των πρώτων εκείνων θαλασσομάχων που θέλησαν να προσπελάσουν το μυστηριακό διάυλο της βορειοανατολικής αυτής άκρας του Αιγαίου, που στα κύματά του είχε καταποντιστεί η Ελλη, ουρανοδρομούσα, κατά τα θρυλούμενα, σε χρυσόμαλλο φτερωτό κριάρι. Οι πρώτες αυτές σε θάλασσες απόμακρες και άγνωστες πελαγοδρομίες και οι άθλοι των ποντοπόρων εκείνων, που τα βάλαν με χάρυβδες και γίγαντες και όρνεα απαίσια, ζωντάνεψαν την εποποιία της Αργοναυτικής Εκστρατείας, ενός περιπλου του οποίου η αρχική διήγηση τοποθετείται στα χρόνια που σφυρηλατούσαν ακόμα το χαλκό και άκμαζαν τα πολύχρυσα μυκηναϊκά βασίλεια: βαθιά, κατασκότεινα μεσάνυχτα, κατά τα λαλούμενα, πέρασε η Αργώ τον Ελλήσποντο, καθώς ο βασιλιάς της Τροίας Λαομέδων νυκτοσκοπούσε στην είσοδο των Στενών, μήπως και τα διαβεί καρabi ελληνικό.

Το ευλογημένο τρίστρατο

Ο αναγνώστης στο ταξίδι που καλείται να πραγματοποιήσει θ' ακολουθήσει στις περιπλανήσεις της την πενήντάκοπη Αργώ κι εκεί, διαπλέοντας τη συστάδα των λευκο-

μάρμαρων Προκοννήσων, στο αμφιάλο της Κυζίκου αγκυροβόλι, θα συναντήσει τους εξαχερους γίγαντες να καταδιώκουν ροπαλοφόρους τους καταπονημένους Αργοναύτες, ενώ βορειότερα οι δασωμένες υπώρειες του βιθυνικού Ολύμπου θ' αντιλαλούνε τις κραυγές του Ηρακλή που αιώνια, λέγεται, αναζητεί τον νεραϊδοπαρμένο Υλα, τον πανέμορφο ευνοούμενό του.

Θα συμπλεύσει με νήες πεντηκόντορες και εξηκόντορες, με διήρεις και τριήρεις, θα περιηγηθεί όλη εκείνη την αλυσιδωτή συστοιχία των αποικιών που έκτισαν Μεγαρείς, Αιολείς, Μιλησιοί και λοιποί ποντοπόροι, και θα τρυγήσει τα κρασοστάφυλα που πρώτα αμπελοφύτεψαν οι Σαμιώτες, τον 6ο π.Χ. αιώνα και που εξακολουθούν ως σήμερα ν' αποδίδουν τη σοδιά τους στη σκιά του ιερού θρακιώτικου όρους.

Μεταξύ Σηστού και Αβύσου θα θαυμάσει τα πλοιάρια του Ξέρξη στην προσπάθειά τους να ζεύξουν τον επταστάδιο πορθμό, ενώ, στις εκβολές του Γρανικού, διεκπεραιωμένες οι φάλαγγες του Αλεξάνδρου θ' αναμένουν ετοιμοπόλεμα παρατεταγμένες έναντι του ιππικού των Περσών.

Κι ακόμα θα δει τις λεγεώνες των Ρωμαίων και τις στρατιές του Μιθριδάτου, τους κατάφρακτους σταυροφόρους, τους τυχοδιώκτες Καταλανούς του Ρογήρου, και, τέλος, τα βαθυπράσινα σαντζάκια και κάστρα της Καλλιπόλεως και τους Οσμανλήδες, στιβαρούς και γυμποδόδαρους, ξαφνιασμένους στο πρωτοαντίκρι-

σμα της γης της Ρουμ-ιλής που τους προκαλούσε.

Περιπλέοντας μια θάλασσα συχνά φουρτουνιασμένη κι ενίοτε ακύμαντη, θα συναντήσει τους βυζαντινούς δρόμωνες με τα βασιλικά φλάμπουρα και τα χριστογράμματα, γαλέρες τζενοβέζικες και βενετσιάνικες φρεγάτες, τα οσμανλίδικα γκαλιόνια και τα χοντροκάικα, μπρατσέρες και μαούνες και γκαγκαλούδες μαυροθαλασσίτικες, θα κατευοδώσει γριποκάικα και αλαμάνες και σαντάλες περαμιώτικες κι αφού αποσταμένος, βαθιά ασέληνα μεσάνυχτα, αφουγκρασθεί και τα απειροπληθή αλάγια των οψαριών να κατηφορίζουν τα σκοτεινά κανάλια της Προποντιδας, κοινωνός ήδη του λαμπερού της περιγύρου, ας σπεύσει

στο πολυλάλητο τρίστρατο της Επτάλοφης Πολιτείας, το προνομιούχο και πλουτοφόρο για όσους είχαν τη δύναμη να το εξουσιάζουν. Και τότε θα νιώσει πόσο σοφά επιλεγμένη, πολλαπλά ευνοημένη και δεσπόζουσα υπήρξε η μητρόπολη, αυτή του Ελληνισμού και πόσο η ίδρυση της πρωτεύουσας του Ορθόδοξου, Κόσμου στο έμβασμα εδώ της προ του Πόντου θάλασσας, υπήρξε προϋπόθεση για την επικράτηση και επιβίωση των ελληνικών και εξελληνισμένων μεγάλων και μικρών πατρίδων, των κατάσπαρτων στα πέρα του Κατάστενου και της Ασιάδας ενδοχώρας, και τι σήμαινε για το Γένος το γονάτισμα και ο αφανισμός της μοναδικής αυτής μητρόπολης της Ρωμιοσύνης.

Στατήρες της Κυζίκου, του 340 π.Χ., με τον θύννο, τον κατ' εξοχήν πλουτοφόρο αγγελαίο ιχθύνη της Προποντιδας, να απεικονίζεται σε όλα τα νομίσματα της αποικίας αυτής των Μιλησίων.

Το έμβασμα του Ελλησπόντου με τις παράλιες πολιτείες της Σητού, Αβύδου, Δαρδανελλίων, Καλλιπόλεως και την Προποντίδα με την Κωνσταντινούπολη στο βάθος, σε λιτό χαρακτικό του 17ου αιώνα. (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

Στις Θρακικές πλευρές

Αιγιαλοί και καστροπολιτείες συντροφεύουν τον ταξιδιώτη στο δρόμο για την Κωνσταντινούπολη

Η φιλαρμονική «Ορφεύς» του Αναγνωστηρίου της Βυσάνθης, υπό τη διεύθυνση του Λουκιανού Καβαβιά. Καρτ-ποστάλ του 1910.

ΤΗΝ ΞΑΝΘΟΠΡΑΣΙΝΗ μονοτονία του απέραντου θρακιώτικου κάμπου και την γαλήνια γραμμή των δυτικών ακτών της Προποντίδας διακόπτει ξαφνικά ο όγκος του Ιερού Ορους, που κατηφορίζει απότομα και βυθίζεται στη θάλασσα του Μαρμαρά.

Ο παραλιακός δρόμος, τμήμα της αρχαίας Βασιλικής λεγομένης οδού, τον παρακάμπτει κι αφήνοντας τη θάλασσα αριστερά, ανηφορίζει μεσόγεια προς τα Μάλγαρα και την Κεσσάνη, να διασχίσει την κοιλάδα του Εβρου· που παλαιά, πλωτός από την Αίνο μέχρι την Φιλιππούπολη, συνέδεε τον αιγιακό κόσμο της θάλασσας με τον εύφορο ενδοθρακικό χώρο.

Κάτω από τη σκιά του Ορους κι απέναντι των κορυφογραμμών της Μαρμαροννήσου, άποικοι της Σάμου ίδρυσαν τον 6ο π.Χ. αιώνα τη Βυσάνθη, πολιτεία ευλίμενη κι ευλογημένη, που σε μετεγενέστερα χρόνια έμελλε να μετονομασθεί σε Ραιδεστό και σήμερα Tekirdag, το εμπορικότερο σίγουρα θρακικό λιμάνι των Τούρκων επί της Προποντίδος.

Λίγες μόλις δεκαετίες πριν, απότομοι κρημνοί υποδέχονταν τα

πλοία, που ήταν υποχρεωμένα να αράζουν στη μακρύτερη ξύλινη αποβάθρα, σκάλα που εισχωρούσε σε μεγάλο βάθος στη ρηχή εδώ θάλασσα. Από αυτή γενόταν κυρίως η πυκνή εμπορική επικοινωνία της πολιτείας με τον έξω κόσμο. Από εδώ φορτώνονταν τα χιλιάδες ζώα και τα παντοία προϊόντα της θρακικής ενδοχώρας. Οι περίπου δέκα χιλιάδες Έλληνες του τόπου, δραστήριοι και εργατικοί, κρατούσαν σχεδόν προνομιακά το διακομιστικό εμπόριο με τα γειτονικά δυτικά κράτη.

Ρευματοκρατόρισα

Στις παρυφές των παράλιων κρημών δέσποζαν τότε τα ογκώδη κτίρια των ελληνικών εκπαιδευτηρίων: τα Θεοδωρίδεια της Σχολής αρρένων και το Γεωργιάδειον Παρθεναγωγείο. Δίπλα τους φάνταζε το πορφυρόχρωμο νεοκλασικό κτίσμα του Αναγνωστηρίου της Βισάνθης με όλον εκείνο τον εκλεκτικιστικό διάκοσμο που το χαρακτήριζε. Παραπέτρα, στη δυτική άκρα του Φραγκομαχαλά δέσποζε και η Παναγία η Ρευματοκρατόρισα, πολιούχος της άλλοτε περιτειχισμένης πολιτείας, που ορθωμένη επάνω στις επάλξεις της είχε, κατά την παράδοση, καταπνίξει στο ρεύμα παραρρέοντος ποταμού αψυγούς τις στρατιές Βαρβάρων πολιορκητών.

Σήμερα, που όλα έχουν εξελιχθεί ραγδαία, οι εκτεταμένες επιχωματώσεις με τον φαρδύ παραλιακό ασφαλτόδρομο και τις λιμενικές εγκαταστάσεις, έχουν αλλάξει τελείως, το τοπίο. Το μπετόν έχει εισχωρήσει ανάμεσα στα ξύλινα αρχοντοκόνακια που πέσαν ένα ένα και μόλις πρόσφατα (1993) τόλμησαν την αναστήλωση του ρημαγμένου κτιρίου της Βισάνθης. Από την εκκλησία όμως της Πολιούχου Ρευματοκρατόρισσας δεν απόμεινε τίποτα: της έχει σοφά αφαιρεθεί κάθε διακριτικό σημείο του άλλοτε προορισμού της και μόνο οι τάφοι κάποιων Ούγγρων ευγενών, θαμμένων άλλοτε στον περίβολο της, έχουν διαμορφωθεί σε χώρο μουσειακό. Το θαυματουργό της εικόνισμα που διέσωσαν οι κάτοικοι στην έξοδό τους, βρήκε καταφύγιο στη βασιλική της Αχειροποιήτου στη Θεσσαλονίκη.

Αιγιαλοί και καστροπολιτείες

Απέναντες αμπελόφυτες εκτάσεις ένθεν και ένθεν του ασφαλτοδρόμου και σταχοκαλλιέργειες κεντημένες με ηλιοτρόπια, συντρόφευαν ως χθες τον ταξιδιώτη ανατολικά της Ραιδεστού, στο δρόμο του προς την Κωνσταντινούπολη. Παλαιά, περιτειχισμένες κωμοπόλεις και πύργοι ερμυνοί ορθώνονταν κατά διαστήματα, σ' όλο το μήκος της βασιλικής οδού που ελισσόταν παραλιακά, ακολουθώντας σ' όλα της τα σκιρτήματα την ατελείωτη αμμουδερή γραμμή των ασπρογάλαζων αιγιαλών της Προποντίδας.

Αυτοί ήταν οι «εν τη χώρα Βυζαντίου Πύργοι», τα τελευταία αμυντικά, οχυρά των Παλαιολόγων, στα οποία, κατά τα γραφόμενα του Χαλκοκονδύλη, είχαν καταφύγει περί-

Αργυρός δίσκος «κτήμα της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου Καλλιουπόλεως» κατά το 1852. (Μουσείο Μπενάκη).

τρομοί οι εγκάτοικοι των αγρών και της υπαίθρου, όταν φάνηκε στο βάθος ο κουρνιαχτός που ξεσήκωναν οι απειράριθμες στρατιές των Οθωμανών.

Δέκα μόλις μέρες χρειάστηκε ο νεαρός Σουλτάνος για να διαβεί τον Θρακικό κόλπο, σέρνοντας κι όλες εκείνες τις βαριές πολιορκητικές μηχανές και τα τεράστια κανόνια που τού 'φτιαξε ο Ορβανός. Στο πέρασμά του, ο συρφετός που ακολουθούσε, λεηλάτησε από τις πρώτες την Ηράκλεια και τα προάστιά της.

Αποικία των Σαμίων και η Ηράκλεια, περίπου ενενήντα μίλια ανατολικά της Ραιδεστού, γνωστή στους αρχαίους χρόνους ως Πέρινθος, κτισμένη προνομιακά στο τρίστυλο των μεγάλων δρόμων που έωναν το Βυζάντιο με την Αίνο και τη Φιλιππούπολη, αναδείχτηκε σύντομα σε μια από τις εμπορικότερες και πλουσιότερες πόλεις της Θράκης.

Στα χρόνια των Γραικορωμαίων πολιούχος και προστάτης της περιτειχισμένης πολιτείας, που είχε πρώιμα σ' αυτήν εισαχθεί ο χριστιανισμός, ήταν ο Άγιος Γεώργιος ο Αράπης. Μάταια σήμερα ο ταξιδιώτης θ' αναζητήσει τον ναό του στον οποίο θησαυριζόταν και το λείψανο της Αγίας Γλυκερίας. Κατεδαφισμένος και ο μητροπολιτικός ναός των Δώδεκα Αποστόλων στον οποίο ο Απόστολος Ανδρέας είχε χειροτονήσει τον Απόστολο Απελλή.

Προσπερνώντας το Σουλτάνκιοι και τις μεσόγειες κώμες της Τσάντας και του Φαναρίου, ο δρόμος

διασχίζει εκτενή πεδιάδα που απλώνεται ως τα ριζότεια του κάστρου της Σηλυβρίας. Στον κάμπο εδώ ο Ιωάννης Καντακουζηνός είχε τελέσει, το 1346, το γάμο της θυγατέρας του με τον Τούρκο Σουλτάνο Ορχάν.

Περίπου έναν αιώνα αργότερα οι στρατιές του Μωάμεθ, κατά την προέλασή τους προς τη βασιλεύουσα, ρήμαξαν τον κάμπο, έκαψαν τα περιχώρα, δεν μπόρεσαν όμως να κυριεύσουν την «καλώς ωχυρωμένην διά τείχους και ερμυμών πύρ-

γων» παραθαλάσσια καστροπολιτεία, που έπεσε μετά την Αλωση της Πόλης.

Τα γειτονικά Επίβατα, η πατρίδα της οσίας Παρασκευής, που γεννήθηκε σ' αυτά το 1150 και πέθανε και τάφηκε στην Καλλικράτεια, διέσωζαν πύργο «επιθαλάσσιο» και μέγα, «το των Επιβατών φρούριο», κτισμένο από τον πολυμήχανο εκείνο Μεγαδούκα Απόκαυκο, με σκοπό να καταφύγει εδώ, κατά τους πολυτάραχους χρόνους της Άννας της Σα-

Συνέχεια στην 6η σελίδα

Παλιό σοκάκι στο κάστρο της Σηλυβρίας. Στο κέντρο, στο σπίτι με τα φορούσια γεννήθηκε, τον Οκτώβριο του 1846, ο Άγιος Νεκτάριος. (Φωτ. 1965).

Συνέχεια από την 5η σελίδα

βοΐας και των Καντακουζηνών.

Το «δύσμαχο και οχυρότατο» αυτό κτίσμα που περισώθηκε άρτιο μέχρι το 1878, κατέρριψαν σταδιακά οι κάτοικοι για να κτίσουν με το υλικό του «ναόν μέγιστον» της Επισκοπικής Οσίας. Οι Τούρκοι με τη σειρά τους, αφού επί χρόνια μετά την ανταλλαγή μεταχειρίστηκαν την εκκλησιά ως αποθήκη, την κατεδάφισαν την άνοιξη του 1979.

Παρόμοιοι πύργοι, κατερειπωμένοι, σώζονταν και στο Οικονομικό και στα Δημόκρυνα, τα «πενιχρά και ολιγάνθρωπα» κατά τον Βρυαίνιο, που είχαν ναό τιμώμενο επ'ονόματι του Ταξιάρχου των Ανω δυνάμεων. Η εκκλησία της Παναγίας, που ανέγειραν οι κάτοικοι κατά τα τέλη του περασμένου αιώνα, κατεδαφίστηκε αμέσως μετά την έξοδο των Ελλήνων· περίπου πενήντα οικογένειες αμπελογατών και γεωργών.

Ιερών Ορος

Καλείται τώρα ο ταξιδιώτης που οδεύει προς την Καλλικράτεια και τον Αθύρα με ξεσηκωμένες κοπάδι μέσα του τις μνήμες, ιστορικές και άλλες –αφού εδώ υπήρξε το σύνορο, βάσει της συνθήκης των Σεβρών, της συρρικνούμενης επικράτειας των Οθωμανών και της παρ'ελπίδα Μεγάλης Ελλάδας των δύο ηπειρών και πέντε θαλασσών– να επανακάμψει στα κρασοχώρια της Ραιδεστού, να συνεχίσει τις περιπλανήσεις του δυτικά της Πάνιδου προς τη χώρα των Γανοχώρων και του Μυριοφύτου, διασχίζοντας μια περιοχή δυσπρόσιτη και αφιλόξενη, πνιγμένη στις λόχμες και τις απότομες χαράδρες του Ιερού Ορους. Μια περιπλάνηση που θ' απέφευγαν οπωσδήποτε οι παλαιοί εκείνοι θαλασσομάχοι Πανιδιώτες, προτιμώντας να καβατζάρουν το άξενο αυτό ακρωτήριο με τα καλοτάξιδα

Εκλεκτικιστικός διάκοσμος στο εγκαταλελειμμένο από χρόνια κτίριο του Αναγνωστηρίου Βυσάνθης, στον άλλοτε κεντρικό δρόμο του Φραγκομαχαλά της Ραιδεστού. (Φωτ. 1990).

ψαροκάικα και τρεχαντήρια τους.

Ιστορικά εδώ προσκυνήματα υπήρξαν το μονύδριο του Αγίου Νικολάου κτισμένα στο άνοιγμα μικρής κατάφυτης χαράδρας όπου φυλασσόταν μεγάλη πρωτοχριστιανική σαρκοφάγος, «μνήμα Γλυκερίου και της γυναίκος αυτού Πρίσκας», το βυζαντινό καθολικό της Παναγίας της Γαλατηής, η πανάρχαια μονή των Αγίων Ιωακείμ και Αννας και το ενοριακό μοναστηράκι του Αγίου Γεωργίου του Ξενίτα, επίνειο της χώρας Αυδημίου, του βυ-

ζαντινού Ευδημοπλατάνου, από όπου οι Αυδημιώτες διακινούσαν το εμπόριο του κρασιού και των ψαριών τους. Η κυρίως όμως μοναστική πολιτεία βρισκόταν υψηλότερα, στο Ορος του Γάνου, και είχε ακμάσει κατά τον 11ο κυρίως αιώνα με όλα εκείνα τα πλήθη των αναχωρητών και καλογήρων, που είχαν κτίσει τις σκήτες και τις καλύβες τους στις χαράδρες της απροσπέλαστης εδώ κορυφογραμμής. Τα εδώ κοινόβια, που αναδείκνυαν δικό τους πρώτο όπως τα καστρομονά-

στηρα του Αθω, κατέκαψαν οι Βούλγαροι το 1199, κατακόπτοντας τους μοναχούς και ισοπεδώνοντας τα χωριά και τα περικόρια των Γανοχώρων.

Η μοναστική εδώ ζωή, που συνέχισε να ακμάζει στα χρόνια των Παλαιολόγων, αλλά και στους μετέπειτα χρόνους της Τουρκοκρατίας, θα άφηνε κατάλοιπα, μετά την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης, τις ερειπωμένες τώρα μονές του Αγίου Ιωάννου του Καλαφάτη, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, των Αγίων Θεοδώρων, του Προφήτου Ηλιού, τη γυναικεία μονή της Νικαιώτισσας, τον Αη Γιώργη τον Αγριδιανό, το αγιορείτικο μετόχι των Ιβήρων και πλήθος άλλα μονύδρια και ησυχαστήρια, που ρημάζουν σήμερα αγνοημένα από ημετέρους και αλλοτρίους.

Υδάτινο σενό

Ας διαβεί, όμως, ο νοσταλγός οδοιπόρος τη χερσόνησο της Καλλιπόλεως, στην εσχατιά εδώ της Θρακικής γης που κατοίκησαν οι αρχαίοι Δολόγγοι, και ας σπεύσει στην Μάδυτο, το σημερινό Eceabat, που κατά τον 11ο αιώνα αποτελούσε ιδιαίτερο βασιλικάτο, δωρημένο στον Μιχαήλ Ψελλό από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο τον Μονομάχο.

Εκεί, σκαρφαλωμένος στις πολεμίστρες του φοβερού κάστρου του Kilitbahir, ας ατενίσει την αντίπερα χώρα των Δαρδάνων και το μοναδικό θέαμα του υδάτινου περάσματος με τ' αλληπάλληλα οχυρωματικά έργα που το διεφέντευαν ως χθες και που τώρα, γαληνεμένο, το διασχίζουν τα λογιής λογιής araba varu, πορθμεία και λοιπά μεταφορικά πλοιάρια, σ' ένα αέναο πάνε κι έλα μεταξύ Ευρώπης και Ασίας.

Η εκκλησία της Οσίας Παρασκευής στην Καλλικράτεια, τζαμί μετά την έξοδο των Ελλήνων, που κατεδαφίστηκε τη δεκαετία του '80. (Φωτ. 1973).

Στις ανατολικές ακτές

Γνωριμία μ' ένα γοητευτικό, ελάχιστα όμως γνωστό χώρο της Ρωμιοσύνης στην Ασιάδα γη

Ο ΤΑΞΙΔΙΩΤΗΣ που θ' αποφασίσει να περιηγηθεί τις ανατολικές ακτές της Προποντίδας, καλείται να περιπλεύσει ένα χώρο σχετικά δυσπρόσιτο, γοητευτικό όμως και άκρως ελκυστικό, ένα χώρο που παραμένει ελάχιστα σήμερα γνωστός στον νεοελλαδικό κόσμο.

Στις περιπλανήσεις του αυτές οδεύοντας σε στράτες πανάρχαιες, θα διασχίσει ένα κόσμο γεμάτο ανέμους, κύματα, βράχους και νησιά, αναζητώντας μάταια την ξανθή γαλήνη του απέναντι θρακιώτικου κάμπου. Συνοδοιπόροι πιστοί στις πελαγοδρομίες του οι μύθοι των πρώτων εκείνων ποντοπόρων που τόλμησαν να ξεστράτισουν στις θάλασσες αυτές, ενώ αδιόρατη γραμμή στα βάθη του ορίζοντα, θα πορεύεται μαζί του το αχνό περίγραμμα των αδιάκοπων βουνοκορφών της Ασιάδας γης. Ως πρόσφατα τις θάλασσες αυτές από τη γη του Δάρδανου και την Αβυδο μέχρι τις ελώδεις εκβολές του Γρανικού, κι από την Κυζικηνή χερσόνησο μέχρι τ' απάνεμα Βιθυνικά παράλια του Κιανού και του Αστακηνού κόλπου, όργωναν με τις μαούνες, τους τσεκτιρμέδες και τα πολύμορφα σκαριά τους, Ρωμιοί ρεϊζήδες και караβοκυραίοι, άνθρωποι της θάλασσας, προαιώνια ριζωμένοι στο χώρο της Προποντίδας.

Χώρα Δαρδάνων

Γοητευμένοι οι Δάρδανοι στο αντίκρουσμα της καταγάλανης θάλασσας, όταν κατέβηκαν στις ακτές του Ελλησπόντου, εγκατέλειψαν τις προγονικές τους εστίες, εκεί ψηλά στις κλιτύες και χαράδρες της Ίδας, έσυραν ξυλεία από τα δασωμένα βουνά, κατασκεύασαν πλοίαρια κι αρμένιζαν στην υδάτινη απεραντωσύνη του Αιγαίου και της Πρό του

Σύναξη σε γάμο Μαλτεπιανών κατά μήνα Αύγουστο του 1912. Μεταξύ άλλων οι Ευφροσύνη και Κωνσταντίνος Φουντουκζαδές, Μιχαλάκης και Ελένη Πασχαλίδου, Γιάννης Μαυρομμάτης, Α. Ιωαννίδης, Σωτήριος Αγγελίδης και οι μικρές Ιωάννα (Μήλλα) και Αρτεμής (Λυκιαρδοπούλου).

Πόντου Θάλασσας. Οκτώ χιλιόμετρα βορειοανατολικά των ερειπίων της αρχαίας Δαρδάνου και δώδεκα περίπου ναυτικά μίλια από το έμβασμα του Ελλησπόντου κτίστηκε πολύ αργότερα η πόλη των Δαρδανελλίων. Την ορθόδοξη της κοινότητα αποτελούσαν περίπου 5.000 Έλληνες, που συντηρούσαν εκκλησιά της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Το τέμπλο και τις

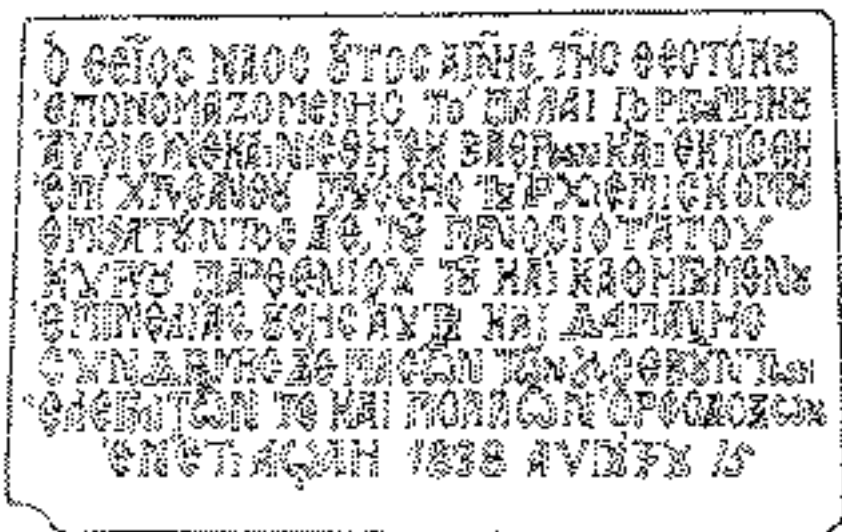
εικόνες της, μετά την έξοδο, μετέφεραν στην ομώνυμη εκκλησιά της χώρας Σχοινουδίου της Ιμβρου.

Σπουδαιότερη η γεωγραφική θέση εδώ, στο στενότερο σημείο του Ελλησπόντου μεταξύ Σηστού και Αβύδου, όπου, κατά την παράδοση, πνίγηκε ο Λεάνδρος κολυμπώντας κάθε νύκτα για τον κρυφό έρωτα της Ηρώς, ιέρειας στον ναό της Αφροδί-

της. Γοητευμένος από τον μύθο ο Λόρδος Βύρων θα κολυμπούσε αργότερα το πέρασμα και θα 'γραφε στίχους λυρικούς για την καλλιπλόκαμη Αβυδηνή κόρη.

Το επταστάδιο αυτό στενό είχε ζεύξει με πλοία ο Ξέρξης, το 480 π.Χ. για να περάσει τις στρατιές του και από εδώ ο Μέγας Αλέξανδρος εισέβα-

Συνέχεια στην 8η σελίδα

Αριστερά: Επιγραφή του καθολικού της Παναγίας Γοργοεπηκόου Ελλιγμών. Δεξιά: Εξωτερική άποψη του ναού του Αγίου Παντελεήμονος, του μόνου που σώζεται σήμερα, με ερειπωμένη πλέον τη στέγη του στην Απολλωνιάδα. (Φωτ. 1959).

Συνέχεια από την 7η σελίδα

λε, το 334, στην Ασία. Από το ίδιο πέραςμα διάβαιναν αργότερα οι κατάφρακτες ορδές των σταυροφόρων και από εδώ οι Οθωμανοί Τούρκοι θα πρωτοπατούσαν στην Ευρώπη το 1354. Ανατολικότερα της Αβύδου η Λάμψακος, κτισμένη κατάντικρα ακριβώς του κάστρου της Καλλιπόλεως, βρισκόταν σε διαρκή επικοινωνία με αυτή, χάρι στον μικρό στολίσκο των Ρωμίων λεμβούχων και караβοκυραίων καϊκτσήδων, που όργωναν καθημερινά τα νερά σ' ένα αδιάκοπο πηγαιnéλα μεταξύ Ασίας και Ευρώπης. Το τοπίο συνεχίζει μονότονο καθώς πλησιάζει ο ταξιδιώτης τις εκβολές του Γρανικού, πλαισιωμένο με ατελείωτες συστοιχίες λόφων χαμηλών που καταλήγουν σε κάμπο καρπερό, ποτισμένο από τα παρακλάδια του ποταμού. Στον κάμπο αυτό ο Μέγας Αλέξανδρος κατετρόπωσε το 334 π.Χ. τους μισθοφόρους και το αγέρωχο εικοσακισχίλιο ιππικό των Περσών εκμηδενίζοντας έκτοτε την εντεύθεν του Ταύρου κυριαρχία τους.

Στη σκιά της Αρκτοννήσου

Η θέα εναλλάσσεται, καθώς ορθώνεται στο βάθος η Κυζικινή χερσόνησος και διαφαίνονται μακριά τα Προϊκόννησα, θολά μέσα στην αγλύ που αιωρείται πάνω απ' την κατάφυτη πεδιάδα της Μιλητοπόλεως. Μετά την Karabiga, τις Πηγές των Βυζαντινών, η Πάνορμος, πολιτεία σήμερα πυκνοκατοικημένη, έχει καταλάβει τη θέση παλαιότερου οικισμού, κειμένου «επί του αμφιδύμου αρχαίου λιμένος της Αρκτοννήσου». Μέχρι το 1875, που κατακάηκε, δεν αποτελούσε παρά άσημη κωμόπολη που την κατοικούσαν περίπου 5.000 κάτοικοι, Έλληνες και Τούρκοι, άνθρωποι αγαθοί που καταγίνονταν με το μικρό εμπόριο, την ελιά, το σταφύλι και τη θάλασσα. Ελάχιστα ανατολικά της η Αρτάκη, περίφημη στα βυζαντινά χρόνια για την θαυματουργή εικόνα της Παναγιάς, που κατά μαρτυρία του Καντακουζηνού θησαύριζε σε εκκλησία της, εξακολουθούσε μέχρι την έξοδο να αποτελεί έδρα του εκάστοτε Μητροπολίτη Κυζικίου. Στον περικαλλή ναό της Αφροδίτης δίπλα στην Αρτακία πηγή, είχαν αποθέσει κατά τα θρυλούμενα οι σύντροφοι του Ιάσονα την παλαιά άγκυρα της Αργούς, που είχε φθαρεί από τη θάλασσα.

Με δέος τα γριποκάϊκα των Αρτακινών караβοκυραίων καβάζτζαραν το άγριο μπουγάζι της Γωνιάς, κατάντικρα στα Χουχλιά της Αλώνης, καθώς τα μπουρίνια εδώ κατηφορίζουν απρόσμενα κι ορμητικά από τις αιώνια σκοτεινές κορυφές του Διδύμου και του όρους των Αρκτων. Γνώριζαν όμως καλά πως από κει ψηλά, εναποθετημένη σε προσκυνητάρι περιχρυσό, τους προστάτευε αιώνες τώρα η Παναγία η Φανερωμένη. Το πετρόκτιστο μοναστήρι της ορθωμένο δίπλα σε φαράγγι κατάφυτο, «τόπος αληθούς παραδείσου», είχε καταλάβει τον χώρο αρχαιότατου ναού αφιερωμένου από τους Αργοναύτες στη μητέρα των Θεών Κυβέλη. Στο μεγάλο πανηγύρι της Φανερωμένης έσπευδαν οι πιστοί απ' όλα τα γύρω κυζικινά χωριά· τη Γωνιά, τα Ρόδα, το Χαράκι, τη Δρακούντα, το Βαθύ,

Ο ναός της κοιμήσεως στη Νίκαια της Βιθυνίας, κτίσμα των μέσων χριστιανικών χρόνων που ανατινάχθηκε μετά την έξοδο των Ελλήνων, το 1922 (φωτ. 1912).

τον Κατάτοπο, το Καστέλλι, αλλά ήταν οι Μηχανιώτες και οι Περαιμώτες που διεκδικούσαν τα πρωτεία στ' αξέχαστα εκείνα ξεφαντώματα του Δεκαπενταύγουστου.

Βιθυνική γη

Ο Ολύμπος κυριαρχεί τώρα με τις χιονισμένες του βουνοκορφές στο βιθυνικό τοπίο. Στις νερόχαρες βουνοπλαγιές και χαράδρες του οι παλαιοί εκείνοι βυζαντινοί καλόγεροι είχαν κτίσει μοναστήρια περίτρανα που τα πλαισίωνε ένα πλήθος αναχωρητών· σπηλίτες, δονδριότες, ερημίτες ξακουστοί στη Βασιλεύουσα για την αυστηρότητα της ασκητικής διαίτης και τις αρετές τους, ησυχαστές που έκτισαν τα κελιά και τις καλύβες τους στα πλέον δυσπρόσιτα φαράγγια του.

Δύο παρακείμενες λίμνες καθρεφτίζουν στη γαλήνη των νερών τους το μουντό όγκο του βυθυνικού όρους: η Ασκανία ανατολικά και προς δυσμάς, η Αρτυνία λίμνη γειτονισμένη με τη γη της Δαφνουσίας, μιας χώρας κατάσπαρτης από τα σχεδόν λησμονημένα σήμερα Πιστικοχώρια: Το Πριμικήρι, το Σιργιάνι, οι Απελλαδάτοι, οι Καμαριωτάτοι, οι Αγινάτοι, οι Κωνσταντινάτοι, το Αναχώρι, ο Γουλιός και τόσα άλλα, που είχαν εποίκιστεί από εξόριστες οικογένειες της Πελοποννήσου. Η Απολλωνία, καστροπολιτεία ειδυλλιακή, κτισμένη σε βραχώδη παραλίμνια νησίδα της Αρτυνίας, άκμασε κατά την Αλεξανδρινή, αλλά και στη μετέπειτα Ρωμαϊκή και Βυζαντινή εποχή, για να αποτελέσει στα πρόσφατα χρόνια της Τουρκοκρατίας φάρο πνευματικό όλης της γύρω Δαφνουσίας χώρας. Στα παράλια στις δυτικές ακτές του Κιανού κόλπου, άκμασαν μέχρι την έξοδο δύο ακόμα επαρχίες της Μητροπόλεως Προύσης: η Τρίγλεια και η Σιγή, πολιτείες πλαισιωμένες από τη θάλασσα των ελαιόδενδρων που κατηφορίζουν αιωνόβια από

Η παραθαλάσσια μονή της Αγίας Τριάδας στην Πάνορμο κατά την ημέρα της πανηγύρεως 1906.

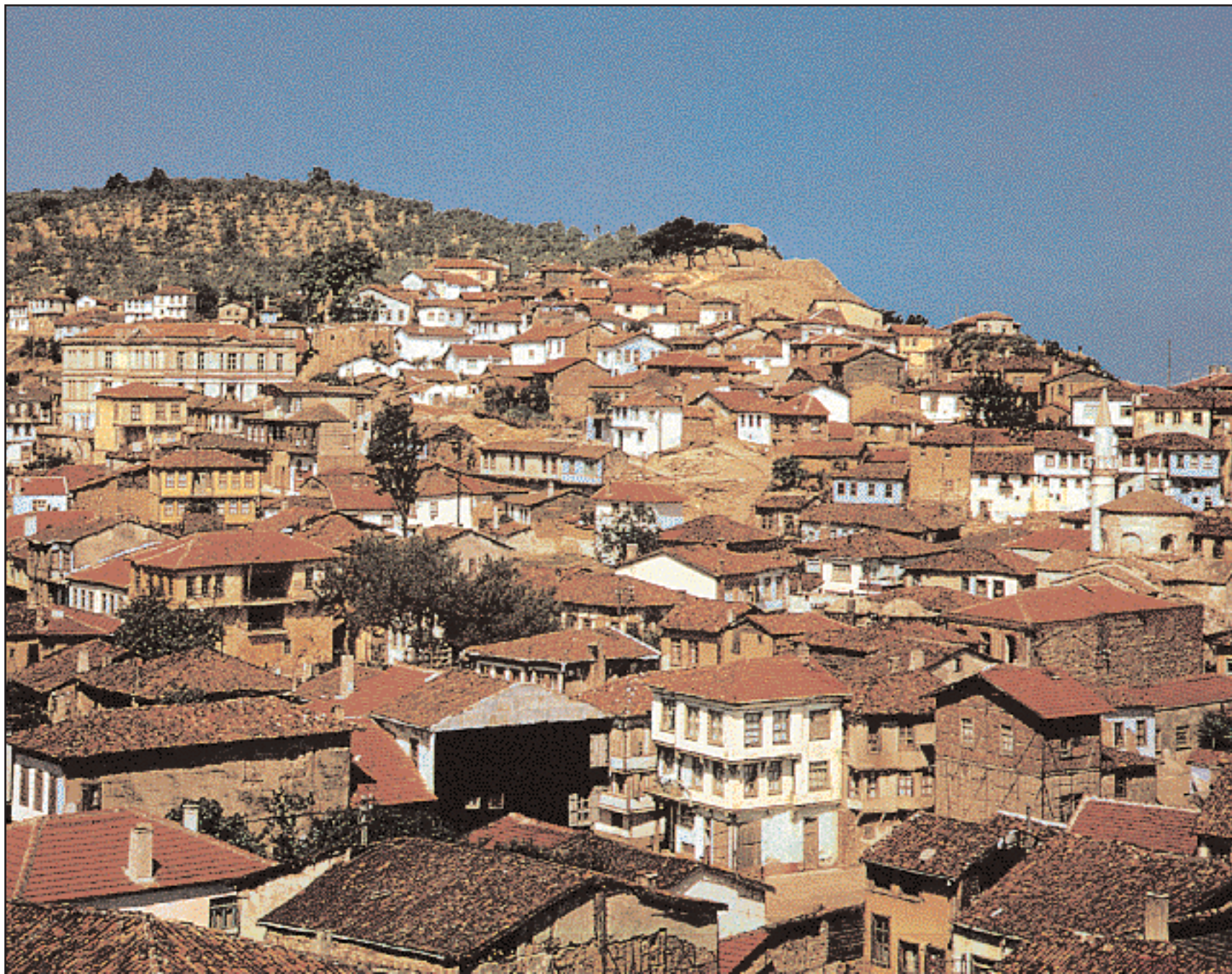
τους γύρω λόφους. Σε λιγώρη απόσταση από αυτές βρίσκονται τα Μουδανιά, συνδεδεμένα σιδηροδρομικά με την πόλη της Προύσας.

Η Κίος, πάλαι ποτέ, έδρα του μητροπολίτη Νικαίας, είναι κτισμένη στη σκιά του Αργανθωνίου όρους, που η βουνοσειρά του χωρίζει τον Αστακινό από τον Κιανού Κόλπο. Εδώ προσορμήστηκαν κατάκοποι οι Αργοναύτες, κωπηλατώντας με όλη τους τη δύναμη να ξεφύγουν από τους γηγενείς της μικρασιατικής ενδοχώρας, γίγαντες με έξι χέρια, που έπεσαν με ρόπαλα και βράχια εκεί στην Κύζικο να κουροσέψουν την Αργώ τους. Τότε, χάθηκε ο νεαρός Υλας, ο εκπάγλου ωραιότητος, ιπποκόμος του Ηρακλή και ο ήρωας τον έψαχνε ολονυκτίς φωνάζοντας το όνομά του. Αντιβούσαν σαν τα φαράγγια του Αργανθωνίου όμως τον χαμένο αγόρι δεν βρέθηκε ποτέ· τον αγάπησε, λένε, μια νεράϊδα, μια νύμφη της Πηγής, και τον κράτησε για πάντα στις χαμηλές ακτές πλαγίως του Ολύμπου. Ετσι ξεκίνησε η τοπική

λατρεία του Υλα και οι Βιθυνοί μια φορά το χρόνο -νύχτα πεντακάθαρη με πανσέληνο- τελούσαν θυσία προς τιμήν του άφαντου αγοριού. Οι ιερείς φώναζαν το όνομά του και οι προσκυνητές έψαχναν δήθεν να τον βρουν σ' όλα τα γύρω δάση.

Αστακηνού περίπλους

Στα παράλια του ακρωτηρίου που χωρίζει τους δύο κόλπους, ευδαιμονούσαν μέχρι την Μικρασιατική καταστροφή ρωμιοχώρια ονομαστά όπως το Κουρί, το Τσινάρι, το Κατιρλί, η Αγία Παρασκευή, το Αρμουτλί... Το τελευταίο γειτόνευε με θερμές ιαματικές πηγές, καθαγιασμένες κατά την παράδοση από τις αυταδέλφους Μητροδώρα, Μηνοδώρα και Νυμφοδώρα, που μαρτύρησαν εδώ, κατά το 235 μ.Χ. Στο βάθος, στον μυχό του Αστακηνού τον οποίο εποίκισαν πρώτοι οι Μεγαρείς ποντοπόροι, ο Νικομήδης ο Α' θεμελίωσε το 281 π.Χ. την πρωτεύουσα του βασιλείου του και την περιτείχισε, στήνοντας στη σημαντικότερη πλατεία της τον

Γενική άποψη της χώρας Τριγλείας, πατρίδας του εθνομάρτυρα Χρυσοστόμου Σμύρνης, με τα Ζαρίφεια εκπαιδευτήρια αριστερά, και το ναό της Παντοβασίλισσας δεξιά επάνω. Ο μιναρές είναι κτισμένος στο καθολικό της μονής Χηνολάκκου που έχει μετατραπεί σε τζαμί.

χάλκινο ανδριάντα του.] Στην Νικομήδεια είχε καταφύγει μετά τις ήττες του και ο Αννίβας, ζητώντας άσυλο επί βασιλέων Προυσίου του Α' και Προυσίου του Β'. Τα λείψανα του Καρχηδονίου στρατηγού, πιστεύεται πως βρίσκονται πάντα κεκλεισμένα σε τύμβο, κάτω από λοφίσκο πολύ κοντά στην αρχαία Λίβυσσα· την Δακίβιζα των Γραικορωμαίων και Gebze των Οθωμανών, πολιτεία κτισμένη στο μέσο της μεγάλης οδού από Νικομηδείας προς Χαλκηδόνα. Μια συστοιχία από υψικόρυφα κυπαρίσσια περιστοιχίζουν ογκώδες τμήμα πέτρας που κατά την παράδοση σφραγίζει τον τάφο του άσπονδου αυτού πολεμίου των Ρωμαίων.

Χάρακας, Ρύσιον, Ακρίτας, Παντείχιον, Βρύας, Πελεκάνον... Και ο δρόμος, δίπλα από ερείπια πύργων βυζαντινών, κάστρων που τον διαφέντευαν παλαιά από ορδές των πολεμίων, ανάμεσα από παραπόλια Γραικορωμαίων και χωριά των Οθωμανών, ελίσσεται προς το ευλογημένο και πλουτοφόρο τρίστρατο της πάλαι ποτέ ευδαίμονος Βασιλεύουσας, σπεύδοντας ν' ανταμώσει την προνομιούχο εκείνη λωρίδα γης και θάλασσας, που στο κατάστενο σμίξιμο δύο κόσμων στέριωσε και τράνεψε δυο περιλαμπρες αυτοκρατορίες.

Ελλιγμοί. Το επίνειο του Παλλαδαρίου στα δυτικά παράλια του Κιανού κόλπου της Προποντίδας. Οι φιλοπρόοδοι κάτοικοί του συντηρούσαν με ετήσια δαπάνη 90 χρυσών λιρών, Δημοτική Σχολή Αρρένων και Παρθεναγωγείο στα οποία φοιτούσαν 180 μαθητές και μαθήτριες (Φωτ. 1975).

«Αι νήσοι αι Πριγγίπιοι»

Εστίες Ελληνισμού και Ορθοδοξίας έζησαν για περίπου τρεις χιλιετίες αμιγώς ελληνικά

ΕΛΙΣΣΕΤΑΙ η μεγάλη οδική αρτηρία Νικομηδείας - Σταμπούλ προς τα υψώματα του Ακρίτα και πριν καλά καλά χαθεί πίσω και πέρα το Παντείχι -το πάλαι ποτέ «περιτετειχισμένον προάστειον» του στρατηγού Βελισσαρίου-, αχνές στο βάθος και διάφανες διαγράφονται «αι νήσοι αι Πριγγίπιοι». Κι αν τύχει να 'ναι μέρα ζεστή, καλοκαιρινή κι ο ήλιος βαίνει προς τη δύση του, αιωρούνται αέρινες, θαρρείς, οι κορυφογραμμές τους μέσα στις βραδινές ομίχλες που κατηφορίζουν τη βιθυνική γη, ν' αγκαλιάσουν από παντού τον ήσυχο κυματισμό της Προποντίδας Θάλασσας.

Τέσσερα από τα εννέα Πριγκηπόνησα ήταν και τα ανέκαθεν κατοικημένα- πρώτη η Πρώτη και, κατά σειρά, η Αντιγόνη, η Χάλκη και η Πρίγκηπος. Πέντε βραχόνησα και ερημονήσια θα ολοκληρώσουν το ειδυλλιακό σύμπλεγμα των «κυκλάδων τη πόλει Προποντίδων νήσων». Η «μεσόνησος» Πίτα, η στοιχειωμένη Νιάνδρος, η Αντιρόβυθος, και πέρα, απόμακρες κατά το πέλαγο, ο βράχος της Οξειάς και η Πλάτη.

Κιβωτοί Ορθοδοξίας

Ο Lacroix το 1853 θ' αναφερθεί στη γαλατοπράσινη αυτή πολυνησία ως Iles de la Grece, ενώ άλλοι, πολύ ορθά, θ' αποκαλέσουν τα νησιά κιβωτούς της Ορθοδοξίας και εστίες βυζαντινού Ελληνισμού, «μιας νησιώτικης Ρωμιοσύνης αμυνομένης με τα μοναστήρια και τις μεγάλες σχολές της σε αντίσταση αιώνων, για να περισωθεί ακέραια η βαρύτατη σε πλούτο κληρονομιά της ελληνικής γλώσσας και η προστατευτική για την επιβίωση του Εθνους Ορθοδοξία». Δεν είναι τυχαίο που ο πολυμαθής εκείνος διδάσκαλος του Γένους Ευστάθιος ο Κλεόβουλος, είχε προτείνει ν' ανεγερθεί το κτίριο της Μεγάλης του Γένους Σχολής στη Χάλκη «ίνα πλησίον αλλήλων ώσιν αι σχολαί του μέλλοντος εν Κωνσταντινουπόλει πανεπιστημίου».

«Είναι κρίμα», έγραφε η Semiha Ayverdi, δημοσιογράφος και πεζογράφος της γειτονίας, «που τα νησιά αυτά, αιώνες τώρα από την Αλωση ως σήμερα, δεν έγινε δυνατό ν' αφομοιωθούν στο χρώμα της Σταμπούλ. Μιας Σταμπούλ που οι Τούρκοι κατακτήσαμε με το σπαθί μας και ξαναπλάσαμε με τη δική μας τέχνη και πίστη...».

«Τα νησιά αυτά», συνεχίζει, «που λες και ξεφεύγοντας απ' την αγκαλιά της Πόλης, αναζήτησαν καταφύγιο στην άκρα εδώ του Μαρμαρά, είναι σαν την παλιά περγαμηνή ξεσκισμένου βυζαντινού κώδικα, που ξε-

Πρίγκηπος. Το ξενοδοχείο «Καλυψώ» του Τερζακόπουλου που κάηκε τον Αύγουστο του 1979. (Φωτ. 1910).

χασμένη ακέραια, επιμένει, στο πείσμα του χρόνου, να διασώζει το αρχικό της κείμενο». Θα προσθέσει πως οι Τούρκοι, κυρίαρχοι πεντακόσια χρόνια στο μοναδικό αυτό πέρασμα που σμίγει την Ασία με την Ευρώπη, δεν μπόρεσαν ν' αγαπήσουν ποτέ τα Πριγκηπόνησα.

Ο Brewer το 1827 παρατηρεί πως τα νησιά «...αποτελέσαν ένα προνομίωχο καταφύγιο για τους Γραικούς καθώς, μέχρι πρόσφατα σχεδόν, δεν ζούσε σ' αυτά ούτε ένας Τούρκος». «Με προνομιακό διάταγμα», προσθέτει ο Walsh, «καθιερωμένο από τα πολύ παλιά χρόνια, τα Πριγκηπόνησα ήταν ολοκληρωτικά παραχωρημένα στους Ρωμιούς και σε κανένα Τούρκο δεν ήταν επιτρεπτό να μετοικήσει σε αυτά...». Σε κανένα τζαμί ή παρόμοιο μουσουλμανικό κτίσμα, συνεχίζει, δεν ήταν τότε δυνατό να προβάλλει εδώ την ημισέληνο, ενώ έβλεπες τα μοναστήρια, δυο και τρία σε κάθε νησί, να στέφουν τις κορυφές και τα δάση τους. Ο πρώτος μιναρές υψώθηκε στη Χάλκη το 1773, στον περίβολο ενός κιολά, στρατώνα που είχε εγκατασταθεί στο λαμπρό θέρετρο του Σκαρλάτου Καρατζά. Οι δόκιμοι με τους καθηγητές τους ήταν και οι πρώτοι Τούρκοι που πάτησαν τα

Πριγκηπόνησα. Στην Πρίγκηπο το τζαμί κτίστηκε μόλις το 1895, κατόπιν επιθυμίας του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ του Β', ενώ η Αντιγόνη με την Πρώτη «τούρκεψαν» μόλις τις τελευταίες δεκαετίες.

Θεσμοθεσία και ραγιάδες

Είναι γνωστές οι γενικότερες γραμμές της κρατικής και διοικητικής οργάνωσης των Οθωμανών Τούρκων και οι λόγοι και οι ιδιαιτερότητες που επέβαλαν τους επί τόπου κοινοτικούς θεσμούς, που, χάρη σε αυτούς, πολλές κατακτημένες χριστιανικές περιοχές κατόρθωσαν να επιβιώσουν, για πολλούς αιώνες, σαν αυτοτελείς και ανεξάρτητοι οργανισμοί, με τη φροντίδα και ευθύνη της δικής τους τοπικής διοίκησης και χωρίς την άμεση επαφή τους με το Δοβλέτι.

Αλλωστε, οι Οθωμανοί, ξένοι στους απέραντους κατακτημένους χώρους, δεν μπορούσαν να κατανοήσουν τα ήθη, τα έθιμα και τους θεσμούς των τόσο διαφορετικών λαών που είχαν υποδουλωθεί. Η κυβέρνηση θεώρησε καλό ή και αναγκάστηκε να παραχωρήσει την καλύτερη διοίκηση στα χέρια των ρα-

γιάδων. Μια θεσμοθεσία που προϋπήρχε ήδη και στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Για τους ρωμεικούς πληθυσμούς την οργάνωση και την ομαλή λειτουργία της θεσμοθεσίας αυτής ανέλαβε υπεύθυνα η Μεγάλη Εκκλησία, με προνόμια που της παραχωρήθηκαν αμέσως μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως. Το θρησκευτικό κέντρο διοίκησε με τις κατά τόπους μητροπόλεις, η κάθε μητρόπολη χωρίστηκε σε τοπικές κοινότητες με ενορίες, και, όπως ήταν επόμενο, πολλές από τις κοινότητες αυτές, παντού όπου υπήρχε αμιγής ελληνικός πληθυσμός, εξελίχθηκαν σε μικρές «δημοκρατίες» που αυτοδιοικήθηκαν με τους δικούς τους ντόπιους άρχοντες, τους Δημογέροντες και τους Επιτρόπους τους.

Τέτοιες μικρές, λιλιπούτειες δημοκρατίες, «εστίες νησιώτικου βυζαντινού ελληνισμού» που επέζησαν για πολλούς αιώνες σχεδόν ελεύθερες στην καρδιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, υπήρξαν και τα Πριγκηπόνησα. Σπαρμένα στο στόμιο του Αστακηνού, ενός κόλπου που εποίκησαν τον 7ο αιώνα π.Χ. οι Μεγαρείς ποντοπόροι, στη βορειοανατολική άκρη μιας θάλασσας κλειστής που κατηφορίζει τα νερά του Εύξεινου Πόντου προς το Αιγαίο, για τη Ρωμιοσύνη της Πόλης, ήταν απλώς «τα Νησιά».

Δημόνησα

Για τους Τούρκους, που τ' αντικρίζαν απ' την αχανή τους πρωτεύουσα, με ερυθρόχρωμους τους κρημμούς και τους βράχους τους, ήταν τα Ερυθρόνησα, kiziladalar όπως τα έλεγαν. Τ' αποκαλούσαν ακόμα Παπαδονήσια, από τα πολλά μοναστήρια που διέκριναν κουρνιασμένα στις δασωμένες κορφές τους, αλλά και Seytan Adalari, νησιά του διαβόλου, ερμηνεύοντας τα Δαιμονόνησα, όπως παρετυμολογικά άκουαν να λένε οι Γραικορωμιοί τα Δημόνησα ή τας Δημονήσους· ονομασία πανάρχαια που γενικεύτηκε από τη Χάλκη, τη Χαλκίδιτδα και κατ' εξοχήν Δημόνησο, «την χαλκηδονίων νήσον», που κατά τον Αριστοτέλη «είληφε την επωνυμίαν από Δημονήσου τινος». Και ήταν ο Δημόνησος αυτός ο πρώτος «εργασάμενος» τον περίφημο χαλκό της, μετάλλευμα πολύτιμο που ταξίδευε και μέχρι τα ξακουστά εργαστήρια της Σικυώνας.

Οι Βυζαντινοί το είπαν Πριγκηπόνησα, κατά τον Κεδρηνό, από τον πρίγκιπα Ιουστίνο τον Κουροπολάτη, ονομασία που επικράτησε και γοήτευσε τους ξένους και Φραγκολεβαντίνους, που στα οδοιπορικά τους τα

Μαθητές της Αστικής Σχολής Πριγκήπου φωτογραφίζονται με τους καθηγητές τους στην είσοδο της σχολής, το 1924.

αναφέρουν ως Iles de Princes και σπανίως ως Iles de Pretres. Ο Hammer, που μπέρδεψε πιθανώς το Δαιμόνησοι με το Ευδαιμόνησοι, τ' αποκαλούσε Inselu des Seligen, κάτι που οι ημέτεροι Φαναριώτες λόγιοι έσπευσα να μεταφράσουν σε «νήσους των Μακάρων».

Τα «τραγικά νησιά»

Δημόνησα ή Ευδαιμόνησα, Ερυθρόνησα και Παπαδονήσια, όπως και να τα είπανε, τα Πριγκηπόνησα έζησαν για τρεις περίπου χιλιετηρίδες αμιγώς ελληνικά, περήφανα ως χθες, με τις εκκλησίες, τις σχολές, τις σκήτες και τα μοναστήρια τους, με τον κόσμο των θαλασσινών, ψαράδων, γκερμιτζήδων και караβοκυραίων, μια κοινωνία με τις ενδημούσες φτώχειες και τα μπερεκέτια της, τις κακίες και τις αρετές, τις προλήψεις και δεισιδαιμονίες της, άνθρωποι έξυπνοι, ανήσυχοι και κάπως σκληροτράχηλοι, με τους ντόπιους τους άρχοντες, τσορματζήδες και δημογέροντες, πλαισιωμένους από τους αριστοκράτες παραθεριστές κι όλον εκείνο τον φραγγοφορεμένο κόσμο των λογιωτάτων καθηγητών και διδασκάλων και δίπλα σ' αυτούς την ατέλειωτη σειρά των αναχωρητών, καλογήρων και εξόριστων ιεραρχών, που φιλοξενήθηκαν σ' αυτά.

«Κορφές ευλογημένες από χέρια ηγουμένων καλών ημερών», η Πρώτη, η Αντιγόνη, η Χάλκη και η Πρίγκηπος κράτησαν τις πανάρχαιες ονομασίες τους ως χθες, ως σήμερα και τώρα, μέσα σε θύελλες καιρών δισέκτων και αστάθμητων, αποζητούν μια θέση τουλάχιστον στη «χάρτινη αθανασία», καταχωρημένα σε κώδικες της μνημοσύνης.

Η θέα της Αντιγόνης από τις παρυφές του Μιχαλάκου της Χάλκης. (Φωτ. 1972).

Οι βυζαντινές μορφές στις μονές των Πριγκηπονήσων

Με την ιστορία τους προσέδωσαν αίγλη και σπουδαιότητα στο γραφικό αυτό νησιωτικό σύμπλεγμα

Προσκυνητές από τα παράλια ρωμιοχώρια της Προποντίδας, το Κατηρλί, το Κουρή, την Αγία Παρασκευή, το Αρμουτλί, στο πανηγύρι του Αγίου Γεωργίου του Κουδουνά, στο πέρασμα του αιώνα.

ΒΑΘΥΤΑΤΑ απογοητευμένος από την προδοσία των συστασιωτών και συνεργατών του ο πατριός Βαρδάνης, στρατηγός των θεμάτων της Ανατολής, μετά την ατυχή έκβαση της συνωμοσίας ενάντια στον Νικηφόρο το Λογοθέτη, απέσυρε τα στρατεύματά του στις πεδιάδες της Βιθυνίας και έστειλε μήνυμα στον αυτοκράτορα πως κατέθετε τα όπλα εάν παρείχε τελεία αμνηστία σ' αυτόν και στους άνδρες του. Ο Νικηφόρος έσπευσε να πάρει όρκους φρικτούς, κατοχυρώνοντας τις βασιλικές υποσχέσεις με γραφές

αυθεντικές, υπογραφές και βουλωτάρια του Πατριάρχου και των συγκλητικών.

Την ίδια νύχτα ο Βαρδάνης εγκατέλειπε κρυφά το στρατόπεδο σπεύδοντας στην οχυρωμένη κωμόπολη της Κίου και εκεί, κάτω από τη σκιά του Αργανθωνίου όρους, στη μονή του Ηρακλείου, ξύπνησε βαθιά μεσάνυχτα τον καθηγούμενο και ζήτησε να τον χρίσει μοναχό.

Στην άρνηση του τελευταίου ο στρατηγός έσυρε το ξίφος του, έκοψε σύριζα τη μακριά βοστρυχοειδή του κόμη, φόρεσε τρίχινο ράσο μο-

ναχού και κατέβηκε στην παραλία όπου ανέμενε πλοιάριο σταλμένο από τον αυτοκράτορα. Λίγες ώρες αργότερα αποβιβαζόταν στο χαλικόστρωτο ακρογιάλι της Πρώτης των Πριγκηπονήσων. Εκεί ο πρώην παντοδύναμος στρατηγός φόρεσε με την προσήκουσα επισήμότητα το καλογερικό ράσο και, ως Σάββας μοναχός, κλείστηκε στο πλέον απόμερο κελί του μοναστηριού.

Αυτά συνέβαιναν στις 8 Σεπτεμβρίου του 803. Λίγες εβδομάδες αργότερα θόρυβος ασυνήθιστος και κραυγές τάραξαν τη γαλήνη των κε-

λιών και σμήνος οπλισμένων Λυκαόνων, όργανα εκτελεστικά του φιλιπποππου αυτοκράτορα, ξεχύθηκαν στο παραθαλάσσιο μοναστήρι. Κάποια στιγμή ένας από αυτούς βύθισε το ξίφος στα μάτια του δυστυχή μοναχού Σάββα, που τυφλός και τρισάθλιος θα σερνόταν για πολλά ακόμα χρόνια στο πένθιμο νησί της Πρώτης.

Ο Βαρδάνης δεν αποτελούσε σίγουρα το πρώτο επώνυμο θύμα που ταυτίστηκε με τα «τραγικά» νησιά της Προποντίδας. Στη μακραίωνη ιστορία τους ένα πλήθος αυτοκρα-

τόρων και αυτοκρατειρών, πριγκίπων και αρχοντοθυγατέρων και, παράλληλα, μια ατέλειωτη σειρά τιτλούχων κοσμικών, ένα πλήθος από εκούσιους κι ακούσιους αναχωρητές και, δίπλα σ' αυτούς, εξέχουσες φυσιογνωμίες του κλήρου, πατριάρχες και ηγουμένοι και καλογήροι, έσειραν στις χορταριασμένες αυλές των νησιώτικων μοναστηριών τα κουρασμένα τους βήματα.

Η και Πρώτα λεγόμενη

Τα ιστορικά των Μονών της Πρώτης έμελλε να παραμείνουν στενά συνυφασμένα με τις μνήμες και τεσσάρων άλλων αυτοκρατόρων. Ήταν το 813 που ο Μιχαήλ ο Ραγκαβές με τους ευνοχισμένους πριγκίπες Θεοφύλαχτο και Νικήτα –τον μετέπειτα πατριάρχη Ιγνάτιο, που θα 'κτιζε ονομαστά μοναστήρια στα βραχόνησα της Πλάτης, της Νιάνδρου και της Αντιροβύθου– περιορίστηκαν εδώ από τον Λέοντα τον Αρμένιο.

Επτά μόλις χρόνια αργότερα, Χριστούγεννα του 820, το κατακρεουργημένο σώμα του Λέοντος, ριγμένο σε αιμόστακτο σάκκο, ήρθαν και το έθαψαν στην κορυφή του νησιού. Τραγικές παρουσίες στο δράμα που είχε εξελιχθεί σε ανακτορικό παρεκκλήσιο της Βασιλεύουσας, η αυτοκράτειρα Θεοδοσία με τα τέσσερα αγρίως «ακρωτηριασμένα» αγόρια της. Θα την συναντήσουμε αργότερα έγκλειστη στη Μονή των Δεσποτών της γειτονικής Χάλκης.

Τον επόμενο αιώνα εξορίζεται στο νησί της Πρώτης, εκθρονισμένος από τα ίδια του τα παιδιά, ο Ρωμανός ο Λεκαπηνός ενώ, λίγο αργότερα θα περιοριζόταν στο τραγικό νησί και η αυτοκράτειρα Θεοφανώ, σύζυγος δύο αυτοκρατόρων, του Ρωμανού και του Φωκά και ερωμένη ενός τρίτου, του Ιωάννη του Τιμισκή.

Την τραγική αυλαία των επωνύμων έμελλε να κλείσει δραματικά ο Ρωμανός ο Διογένης, που τυλφωμένος κι αυτός από τους πολιτικούς του αντιπάλους μετά τη μάχη του Μαντζικέρτ, έμελλε να οδηγηθεί, οικτρό ερείπιο, σε μοναστήρι που ο ίδιος είχε κτίσει στο οροπέδιο της κορυφής, και που εξακολουθεί να σώζεται ως τις μέρες μας.

Πάνορμος η Αντιγόνου

Στην ακρόρεια της διπλανής Αντιγόνης, της αρχαίας Πανόρμου, ο Βασίλειος ο Μακεδών έκτισε καστρομοναστήριο περίτρανο που τα χαλάσματα του, φαντάζοντας από μακριά σαν πύργος, burgo, προσέδωσαν στον ονομασία Burgaz, όπως το αποκαλούν οι Τούρ-

Σόλιδος Ειρήνης της Αθηναίας, 797–802.

Εικόνα Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, του τέλους του 17ου αιώνα από τη μονή της Μεταμορφώσεως στην κορυφή της Πρώτης.

κοι. Στα βυζαντινά θεμέλια του Προδρόμου, του οποίου ο τρούλλος δεσπόζει επιβλητικός στο κέντρο της ειδυλλιακής πολίχνης της Αντιγόνης, σώζεται η υπόγεια κρύπτη, φυλακή όπου το 821 ο αυτοκράτωρ Θεόφιλος ενέκλεισε τον πατριάρχη Μεθόδιο, τον Ομολογητή. Ήταν η Θεοδώρα που κατά την παράδοση έκτισε εδώ την Εκκλησία, επάνω στο χώρο που λάμπρυνε με την επτάχρονη ακούσια παρουσία του ο Ιερός εκείνος υπέρμαχος των εικόνων.

Χαλκίτις η Ερατεινή

Τα καθολικά τριών μοναστηριών, δύο σκήτες και τα σκηνώματα δέκα πατριαρχών καθαγιάζουν τους λόφους και τις δασωμένες πλαγιές της Ερατεινής Χάλκης. «Πλωτό πανεπιστήμιο» ως χθες το νησί με την Ιερά Θεολογική του Σχολή, την πάλαι ποτε Σχολή των Ελλήνων εμπόρων, την Κοινοτική των Χαλκινών Ελληνική Σχολή, αλλά και των Τούρκων ναυτικών Σχολή των Δοκίμων.

Στη Μονή των Δεσποτών, που ταυτίζεται με τη σημερινή μονή της Αγίας Τριάδας, εξορίστηκε, λέγεται το 809 ο Θεόδωρος ο Στουδίτης. Ο Ιερός Φώτιος που τον τάφο του θα αναζητήσουμε σε μεσοπέλαγο ύφαλο απέναντι της Πρώτης, θεωρείται δεύτερος κτίτωρ της Μονής, περιώνυμης για εκατόν πενήντα χρόνια σαν φυτώριο των Θεολόγων της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας.

Λίγο παραπέρα, εκεί που σμίγουν οι δυτικές βουνοπλαγιές, σε χώρο πευκόφυτο που δεσπόζει στη θάλασσα της Προποντίδας, άκμασε στα τελευταία χρόνια της αυτοκρατορίας η Παναγία η Καμαριώτισσα, δεύτερη

γύ της ικέτη ταξιδευτή στην παλιμβουλή Βενετία.

Η Πριγκιπόννησος Πρίγκηπος

Η ανάμνηση της Ειρήνης της Αθηναίας, γράφει ο Schlumberger, έμελλε να κυριαρχήσει ανάμεσα σ' όλα τ' άλλα ιστορικά συμβάντα της Πριγκήπου, της κατ' εξοχήν Πριγκιποννήσου. Παράλληλα με τη δίψα της εξουσίας και την σκληρότητα που την χαρακτήριζε, η Ειρήνη υπήρξε γνωστή για την αφοσίωσή της στην εικονολατρία και ήταν επόμενο ο κλήρος και οι μοναχοί να αποβλέπουν τότε με ελπίδα σ' αυτήν. Παντοδύναμη, μετά την τύφλωση του παιδιού της, αποκατέστησε τις εικόνες και η εκκλησία, παραβλέποντας όλα τ' άλλα, τίμησε την Ειρήνη την «ευσεβειστάτη και φιλόχρηστη Αυγούστα», ο Θεόδωρος Στουδίτης εγκωμίασε τις αρετές της με πομπώδεις εκφράσεις, οι Επίσκοποι την επευφήμησαν σαν μια «νέα Αγία Ελένη» και οι ντόπιοι Πριγκηπιανοί έδειχναν υπερήφανοι τις Καμάρες «του μοναστηριού της Αγίας Ειρήνης», ενώ οι καλόγεροι του Χριστού και του Αγίου Γεωργίου διεκδικούσαν τον τάφο της, επιδεικνύοντας κάποια αρχαία μάρμαρα στους περαστικούς ταξιδιώτες. Εκεί, πέρα στο τελευταίο βουνό του νησιού, που προβάλλει ψηλά την κορυφή στεκόταν αλώβητο, ως χθες του Αγίου Γεωργίου Κουδουνά το μοναστήρι. Κουρνιασμένο ανάμεσα σε βράχους θεόρατους, προφυλαγμένο από τους βορινούς ανέμους, μέσα σε κουμαριές, αγριελιές και φούντες, δέσποζε από παντού στο πέλαγο, ακριτική σκοπιά π' ατένιζε τα χώματα της Ανατολής. Οι Πριγκηπιανοί πίστευαν πως πρωτοκτίστηκε το 963, στα χρόνια του Νικηφόρου του Φωκά και έδειχναν μυστική σήραγγα που οδηγούσε, όπως πίστευαν, στο μοναστήρι της Ειρήνης.

Σ' αυτό ο νοσταλγός ερευνητής θα συναντήσει έγκλειστη και την «εκπάγλου καλλονής» εγγονή της Ειρήνης,

Συνέχεια στην 14η σελίδα

Η περιφορά της εικόνας στα Εννιάμερα της Παναγίας. Χοροστασία του Πορφυροπόλεως Ιωάννου, ηγουμένου της μονής του Αγίου Γεωργίου του Κρημνού της Χάλκης. (Φωτ. 1983).

Η Χώρα Αντιγόνης με την εκκλησία του Προδρόμου στο κέντρο της και στο βάθος η Χάλκη με τη μονή της Καμαριώτισσας, ανάμεσα στις δασωμένες πλαγιές του Μακάριου και του Κουτρουλόμυλου.

Συνέχεια από την 13η σελίδα

την Ευφροσύνη, σύζυγο αργότερα του Μιχαήλ του Τραυλού, αλλά και μια άλλη πολυσυζητημένη αυτοκράτειρα, την Ζωή την Πορφυρογέννητη, την επονομαζόμενη Καρβουνοψίνα. Το 1072 στο ίδιο αυτό μοναστήρι ο Μιχαήλ Δούκας ο Παραπινάκης θα εξόριζε και την Κουροπαλάτισσα Άννα την Δαλασινή, τη μητέρα των Κομνηνών, μαζί με τα παιδιά της...

Και σίγουρα δεν κλείνει εδώ ο κύκλος των επωνύμων του Γραικικού μεσαίωνα, των τραγικών εκείνων μορφών που με την ιστορία τους προσέδωσαν αίγλη και σπουδαιότητα στο γραφικό αυτό σύμπλεγμα των Κυκλάδων της Προποντίδας, χώρο εξορίας τόσο προσφιλή στους Βυζαντινούς, που ιδιαίτερα κατά το πολυτάραχο διάστημα της μακράς διαμάχης Εικονομάχων και Εικονοφίλων γνώρισε τις μεγαλύτερες δόξεις του και έσπευσαν οι ξένοι με τα κάθε λογής πλοία της Προποντίδας, καίκια ιδιόμορφα δεκάκωπα και δωδεκάκωπα, να γνωρίσουν από κοντά την «πένθιμη» αυτή αλλά και τόσο ειδυλλιακή πολυνησιά και δεν υπήρξαν λίγοι αυτοί που με ισχυρή δόση ρομαντισμού, αγνόησαν ηθελημένα τα γραφόμενα του Κεδρηνού περί Ιουστινιανού πρίγγιπος, για να αποδώσουν στις τραγικές αυτές βυζαντινές μορφές την αρχοντική προσωυμία των Πριγγίπων Νήσων.

Τα κελιά της μονής του Αγίου Γεωργίου του Κουδουνά στην Πρίγκηπο, που κάηκαν τον Αύγουστο του 1986. (Φωτ. 1975).

Μαρμαρινή πολυνησία

Περιήγηση στα Προκονήσια, Αλώνη, Αφισιά, Κούταλη και Μαρμαρά

ΑΠ' ΤΟ βουνό του Αη Γιώργη του Κουδουνά η γαλάζια αίσθηση της απεραντωσύνης παραμένει πάντα εντυπωσιακή. Πέρα, χαμηλά, κατάντικρα στην Ποσειδίο άκρα του Αργανθώνιου που οροθετεί τον Κυανούν κόλπο, προβάλλει το νησί της Καλολήμνου ενώ, δεξιότερα, σαν βραδιάζει και τύχει να 'ναι ξεθύμασμα νότιου καιρού μποράνικου, μέσα στο πορφύρο φως της δύσης αναδύονται οι μυστηριακές κορφές της κυζικηνής χερσονήσου. Δίπλα τους, ενίοτε, διαγράφεται ανεπαισθήτως και το περίγραμμα της Μαρμαροννήσου, της μεγαλύτερης των Προκονήσιων. Μένει τόσο όσο οι σκιές να προχωρήσουν και ύστερα γέρνει και σβήνει στα νερά της Προποντίδας θάλασσας.

Μαρμαρινή πολυνησία

Δεν ήταν ασφαλώς τυχαία η επιλογή των Μιλησίων τότε που, κάπου μεταξύ 700 και 685 π.Χ., ήρθαν στο «πάνορμο» αραξοβόλι της Αρκτοννήσου, να κτίσουν την αποικία της Κυζίκου. Είχαν ακουστά βέβαια για τα πλούσια κοιτάσματα χρυσαφιού της παρακείμενης μικρασιατικής ενδοχώρας και έβλεπαν το ρεύμα της Προποντίδας να σπρώχνει κοπαδιαστό στα νερά τους το ασημί της θάλασσας. Και ακόμα γνώριζαν πως εκεί, παραδίπλα τους, το νησί που τ' ονόμασαν Προκονήσιον –εκ του Προκός, είδος ελαφιού που αφθονούσε στις δασωμένες πλαγιές– διέθετε ανεξάντλητες φλέβες λευκού μαρμάρου, αγαθό πολύτιμο στην άκρα εδώ του κόσμου, λόγω της μοναδικότητάς του. Εκτίσαν, λοιπόν, και στο Προκονήσι αποικία και άρχισαν να εκμεταλλεύονται τα λατομεία των ακτών που αγνάντευαν τη θρακική χώρα.

Σύντομα, με την ίδρυση της αλυσίδας αποικιών στον προθάλαμο εδώ του Εύξεινου Πόντου, θα άνοιγε μια αγορά μεγάλη και «...η ύπαρξη του λευκού αυτού πλούτου, υπήρξε παράγοντας τόσο σημαντικός ώστε, με το πέρασμα του χρόνου, ολόκληρη η προ του Πόντου θάλασσα να βαφτιστεί για άλλη μια φορά». Ετσι οι περισσότεροι Έλληνες θα ονόμαζαν στο εξής την Προποντίδα «θάλασσα του Μαρμαρά», επωνυμία που επικράτησε ως τις μέρες μας.

Το δεύτερο αυτό νησιώτικο σύμπλεγμα της Προποντίδας βρίσκεται εβδομήντα περίπου ναυτικά μίλια νοτιοδυτικά της Κωνσταντινούπολης τρεις μόλις ώρες απόσταση με τα σημερινά ταχύπλοα της τακτικής συγκοινωνίας.

Κατά τα τέλη όμως του περασμένου αιώνα παραπονείται ο Μανουήλ Γεδεών ότι «η προσέγγις εις Ραιδεστόν, Γάνον, Χώραν, Μυριόφυτον,

Η Ελληνική Σχολή του Πραστειού, στο ομώνυμο χωριό της Μαρμαροννήσου.

Περίστασιον και Καράμπογα, την αρχαία Πρίαπον, παρέκτεινε τον πλουν εις τριάκοντα έξ ώρας ενίοτε», καθώς το ατμόπλοιο, «καμπτόμενον υπό βάρους ετών πολλών, απεκοιμάτο οκτώ και δέκα ώρας εις την αποβάθραν της Αρτάκης». Απέναντι σ' αυτήν εκτεινόταν η Αλώνη, η Αυλωνίδα των Βυζαντιών και το Πασαλιμάνι των Οθωμανών Τούρκων, ένα από τα τέσσερα μεγαλύτερα νησιά της Μαρμαρινής αυτής πολυνησίας.

Αλώνη, Αφισιά, Κούταλη

Και η Αλώνη, στις οποίας το φρούριο αναφέρεται ο Πλίνιος, μπορούσε να καυχηθεί πως για είκοσι συνεχείς αιώνες, είχε διατηρήσει την πανάρχαια ονομασία της. Νησί ευλίμενο, σχεδόν επίπεδο, έφθασε σε χρόνους ευδαίμονες να αριθμεί στα πέντε χωριά του περισσότερους από 12.000 κατοίκους, όλους Έλληνες, πλην τους ελάχιστους κυβερνητικούς υπαλλήλους. Τα ίδια θα λέγαμε και για την γειτονική της Αφισιά ή Οφιούσα, που όφειλε την ονομασία της, ως έλεγαν, στα πολλά φίδια που υπήρχαν παλιά σε αυτήν.

Σε ένα εκατομμύριο οκάδες υπολόγιζαν την ετήσια εξαγωγή του κρασιού της, αν και το μεγαλύτερο

μέρος των αμπελώνων της ανήκαν στο Βατοπεδινό εδώ μετόχι του Αγίου Γεωργίου. Ερημη κατά τον μεσαίωνα απετέλεσε χώρο προσφιλέστατο στους αναχωρητές και παράλληλα τόπο εξορίας επώνυμων μοναχών και ηγουμένων, που η μνήμη τους παρέμενε ως χθες άρρηκτα συνδε-

δεμένη με τα τοπωνύμιά της.

Από αυτήν η θέα της μικρής Κούταλης, φαινόταν «άκρως θελκτική με τας λευκοβαφείς αυτής οικίας και το χαρίεν βουνόν μετά του μικροτάτου μονυδρίου τιμωμένου επ' ονόματι του Προφήτου Ηλιού». Δέσποζε

Συνέχεια στην 16η σελίδα

Το εξαφανισμένο σήμερα βυζαντινό ερείπιο, γνωστό ως «παλάτιον του Ιουστινιανού» που έδωσε και την προσωνυμία στο χωριό Παλάτια. Γκραβούρα του 1862 από τον τόμο *Asie Mineure* του Charles Texier.

στην παραλία η εκκλησία της Θεοτόκου. Οι δυόμισι περίπου χιλιάδες Έλληνες που την κατοικούσαν, σφουγγαράδες και ψαράδες, αλλά κυρίως ναυτικοί και καπεταναίοι, διακρίνονταν για τη λεβεντιά και τη σωματική τους ρώμη, αλλά και την ευμάρεια που χαρακτήριζε τα μεγάλα τζάκια τους. Ακουστά το είχαν και άχτι τους οι κυράτσες της Πόλης, οι Φαναριώτισσες, που στο νησάκι αυτό «μια βούκα πράμα», οι τελευταίες creations της παριζιάνικης φραγκομόδας, έφθαναν το πολύ με καθυστέρηση τεσσάρων εβδομάδων! Τόσο πυκνή επικοινωνία είχε με τη Δύση ο εμπορικός στόλος των δαιμόνων Κουταλιανών, με πρώτους και καλύτερους τους περιλάλητους οίκους των Βλαστών και των Ζαχάρωφ, αλλά και των Φωτιάδηδων και των άλλων θρυλικών για τα πλούτη τους μεγαλώνυμων καπεταναίων.

Μαρμαρονήσου περιήγηση

Το μεγαλύτερο από τα Προκονήσια, ο Μαρμαράς, νησί ορεινό και δασωμένο άλλοτε, είχε περιφέρεια 60 ναυτικών μιλίων και υψηλότερη κορυφή του την Ψηλή Ράχη, που έφθανε τα 720 μέτρα. Πρωτεύουσα χώρα του, ήταν ο ομώνυμος Μαρμαράς, με λιμάνι τον Πεταλά, θέση στρατηγική, ενισχυμένη με πύργο, ικανή να ελέγχει παλιά την είσοδο του κυζικηνού κόλπου με τη γύρω σ' αυτόν πολυνησία, αλλά και να επισκοπεί την ευρύτερη θαλάσσια έκταση, από Καλλιπόλη και Γανοχώρια μέχρι το Πάριον και την Πρίαπο.

Σε παράτιες ειδυλλιακές περιοχές βρίσκονταν κουρνιασμένα τα χωριά Κλαζάκι, Αφθόνη, Γαλιμή, ενώ οι περικαλλείς εκκλησίες του Πραστειού, γειτονικού της πρωτεύουσας, χωριού «διελάουν τον προς τα θεία Ζήλον των Πραστιτών», οι οποίες εμπορεύονταν όλα σχεδόν τα προϊόντα του νησιού, και αυτά ακόμη τα περιώνυμα κρασιά της Αφισιάς και του Πασαλιμανιού. Παράλληλα «εξήγον και τα εξαιρετα κολιαρούδια με τους περίφημους εκείνους κολιούς, τους οποίους ταριχεύοντες με δεξιότητα οψοποιού βασιλικής αυλής, έθεταν εις τη διάθεσιν των γαστριμάργων κατά τον τελευταίον μήνα του θέρους...».

Ολες σχεδόν οι εκκλησίες της Μαρμαρονήσου, εγκαταλελειμμένες μετά την έξοδο, ρήμαξαν στον μεγάλο σεισμό του 1935. Των περισσότερων σήμερα έχουν εξαφανιστεί και τα χαλάσματα. Τότε κατέπεσε και το «παλάτι του Ιουστιανού» οικόδομη μνημειακή που έδωσε την ονομασία του στο πέμπτο χωριό, «πόλιν», κατά τον Στράβωνα «έχουσα και μέταλλον μέγα, λευκού λίθου, σφόδρα επαινούμενον». Εδώ, στα Παλάτια, ο ταξιδιώτης που θα περιηγηθεί τα αρχαία εγκαταλελειμμένα νταμάρια –κι ένα προχειροφτιαγμένο υπαίθριο δήθεν μουσείο– θα συναντήσει και τον Αγιο Νικόλαο, τη μικρή εκκλησία της Γέννας, που με τοιχοδομημένα τα παράθυρα και την είσοδο, αποτελεί ίσως το μόνο όρθιο χριστιανικό κτίσμα της άλλοτε ευδαίμονος μητροπόλεως Προικονήσου.

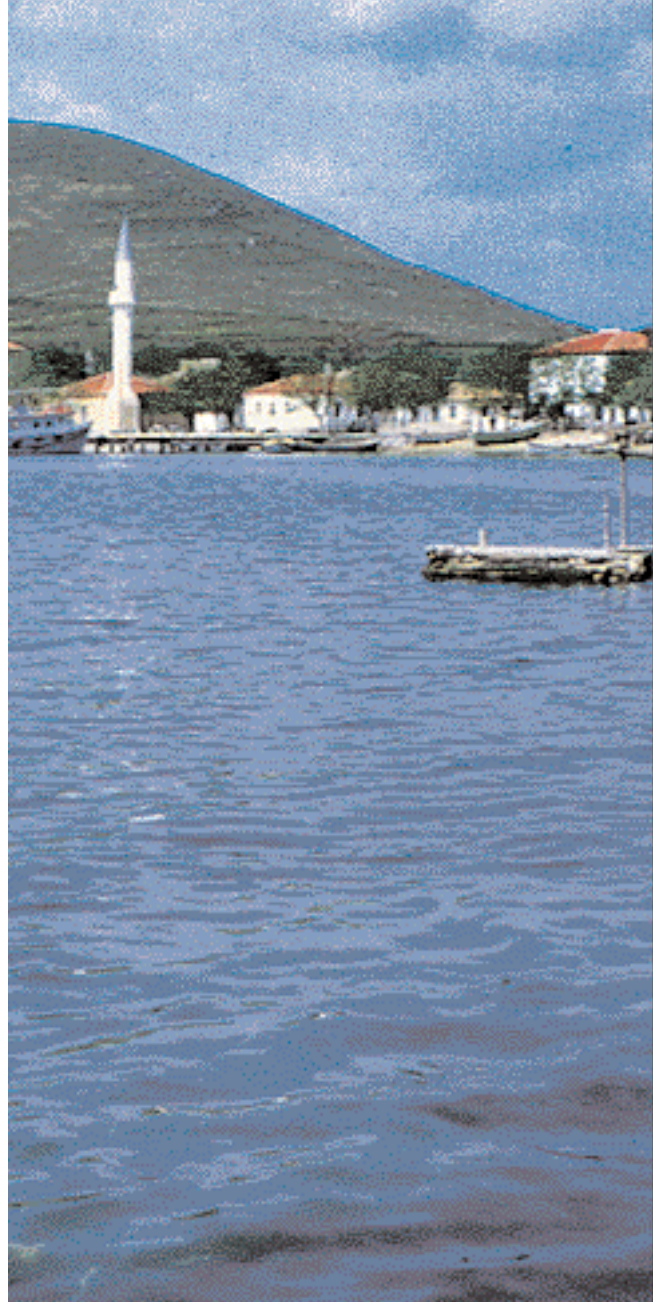
Γενική άποψη της Κούταλης, με το βουνό του Προφήτου Ηλιού και τα ερείπια του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, κατά το 1970.

Τοπική ενδυμασία της Μαρμαρονήσου σε επιχρωματισμένη χαλκογραφία των αρχών του 19ου αιώνα.

Από τα ελάχιστα αρχοντικά που περισώθηκαν στην Κούταλη, το 1827. (Φωτ. 1970).

το κονάκι του καπετάν Ιωάννη Παντελή, κτισμένο κατά τον Ιού-

Αγιος Χαράλαμπος, εικόνα του 1738 από την Κούταλη «δέσεις του δούλου Θεού Λαμπρινού Ρέσι», ιστορημένη διά χειρός Μιχαήλ Εφεσίου. Προσφυγικό κειμήλιο (Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών).

Ο Ραφιός ο караβοκύρης, με Χαλκινούς ψαράδες στη γριποβολή της Μπαντούρας στη Νιάντρο. Στο βάθος τα χαλάσματα του «οντά» του Αη Γιάννη. (Φωτ. 1930).

Ανθρωποι της θάλασσας

Η ζωή των ψαράδων και οι τρόποι αλιείας στην ευκαρποτάτη Προποντίδα

ΚΑΤΗΦΟΡΙΖΟΥΝ τα κοπάδια των ψαριών με το πρώτο μήνυμα του χειμώνα από τη Μαύρη Θάλασσα, τα νοιώθεις τις ασέληνες νύχτες, αλλά για ατέλειωτα, να οδοιπορούν αθόρυβα μέσα απ' το βαθύ κανάλι του Κατάστενου. Μαζεύονται, γυροβολούνε στο βυθό της Προποντίδας, πυκνώνουν σε μάζα συμπαγή, δεν τα χωράει η θάλασσα. «Σφίγγονται, συνωθούνται το ένα δίπλα στ' άλλο, το ένα πάνω και κάτω απ' τ' άλλο, πλένε μαζί, τρίβονται, πληγιάζουν απ' την πολλή τριβή, ροδασπρίζουν τα πλευρά και τα μάγουλά τους...».

Δρομίζουν τότε τρομαγμένα, σπρωγμένα προς τον αφρό, ανατριχάει η όψη της θάλασσας, βράζει το ψάρι, πιάνεται –χιλιάδες ζευγάρια– στα πλεμάτια των ψαράδων κι ό,τι γλυτώσει το σέρνει το μεγάλο ρεύμα του Μαρμαρά και το στριμώχνει στο φαρδύ θύλακο της Αρκτοννήσου...

Εκεί, σε χρόνους παλιούς, Ρωμιοί μεγαλοψαράδες είχαν σημένα τα ταλιάνια τους και όριζαν τις βολές από το Πιθάρι της Περάμου και τη Μηχανιώνα μέχρι το Νιοχώρι στο μυχό του Κυζικηνού κόλπου. Ξεχειλούσαν τ' αμπάρια των καϊκιών και οι αρσανάδες τους απ' το σπαρταριστό ασήμι της Προποντίδας. Εφτασε, λένε, να πιάσει σε μία και μόνη καλάδα διακόσιες πενήντα χιλιάδες ζευγά-

ρια παλαμίδες ο Γιωργάκης ο Ταλιαντζής, ο Περαμιώτης караβοκύρης ο επωνομαζόμενος Τζιμτζίμης!

Ορκοκατεβασιές

«Ορκοισμένη» πίστευαν οι παλιοί θαλασσινοί τη Μαύρη Θάλασσα, να τρέχει αδιάκοπα τα νερά της προς την Προποντίδα: Ήταν οι λεγόμενες «κατεβασιές»: Το ψάρι, που είχε ανηφορίσει την άνοιξη να ρίξει σε νερά γλυκύτερα τ' αυγό του, τώρα, με τους πρώτους βοριάδες και τα κρύα του φθινοπώρου, ακολουθούσε το ρεύμα για την Ασπρη θάλασσα. «Κι αν στις κατεβασιές του αυτές τύχαινε να βρει τρικυμία κι ευνοϊκό το πάνω ρεύμα, την Ανώτσιπα που λέγανε, μπορούσε ν' αδειάσει η Μαύρη Θάλασσα μέσα και σε είκοσι τέσσερις ώρες». Αν πάλε τύχαιναν καιροί αντίξοοι, νοτιάδες, που «παύει να τρέχει η Ανώτσιπα και γυρίζει το ρεύμα ανάποδα», άφριζε και αγρίευε το Κατάστενο, μια και τ' αντίστροφο ρεύμα πάει, το πολύ, μέχρι τα Καβάκια, στο στόμιο εκεί του Βοσπόρου, όπου ανακυκλώνεται και κοχλάζει συγκρουόμενο με τα βαθυρέματα μπροστά στις Συμπληγάδες. Τότε γύριζε και το ψάρι και στριμωχόταν και δεν κατέβαινε και «χαλούσε ο όρκος» όπως έλεγαν Ρωμιοί και Τούρκοι –ορκος– που κι αυτοί ήξεραν καλά πως η Μαύρη Θάλασσα

ήταν ορκοισμένη να κατηφορίζει τα νερά της στον Μαρμαρά.

Στις μεγάλες πάλε «ορκοκατεβασιές», που συνέβαιναν δυο με τρεις φορές τον χρόνο και κρατούσαν ελάχιστες ώρες, «έτρεχε η επιφάνεια με πέντε μίλια» καθώς «όψη και κανάλι γενόταν ένα» και «δίχτυ δεν έπιανε πάτο». Και ήτανε τότε που κοπαδιαστό το ψάρι και σπρωγμένο μπούκαρε απότομα στην Προποντίδα και έπηζε η θάλασσα και μάτωναν τα μάγουλα των οψαριών, οι γιακάδες, απ' το πολύ σύρσιμο το ένα πάνω στο άλλο...

Θάλαττα ευκαρποτάτη

Αστείρευτη η θάλασσα της Προποντίδας «ευλογημένος απ' τους θεούς τόπος της ψαρσύνης» και πέρασμα μοναδικό με τον πλουτοφόρο πορθμό του Βοσπόρου είχε ανέκαθεν «μέγα προϊόν τα οψάρια». Από αυτά τα εντόπια, κατά τα γραφόμενα του «Κερδώου Ερμή» του 1817 «...ως οι ξιφίαι, κέφαλοι, τρίγλιαι, λαύρακες, κωβίδια, γλώσσαι, σκορπιοί, χελιδονόψαρα, τριχίαι, σιάκια και τα παρόμοια, εξαρκοούν προς χρήσιν των πολιτών, καθώς και τα οστρακοδέρματα, ως αστακοί, παγούρια, κτένια οστρείδια, μύδια, εχινάδες και σπηΐαι, εξ ών τα περισ-

σότερα εισάγονται από τα νησιά των Πριγκίπων, και τα λοιπά παράλια της Προποντίδας».

Ο Δίων ο Χρυσόστομος μακάριζε τους Βυζαντίους, «...χώραν τε αρίστην νεμομένους και θάλατταν ευκαρποτάτην», και ο Αριστοτέλης εγκωμίαζε τον πλούτο των εδω υδάτων με τα «απειροπληθή» είδη των ιχθύων και φυσικά των απαραμίλλων οστρακοδερμων.

Οι κτένες της Προποντίδας ήταν περιζήτητοι, ενώ τίποτα δεν θα μπορούσε να συγκριθεί σε γεύση με τα στρείδια που «στρείδευαν» οι «οστρεοθήραι» της Πλάτης και Οξειάς! Ο Καλλιγούλας, ο ονομαστός κοιλιόδουλος των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, κατά μαρτυρίες των ιστοριογράφων, παράγγελλε στρείδια της Οξειάς για τα γαστριμαργικά του όργια. Μέχρι και τις αρχές του αιώνα μας στη βορεινή πούντα του οξυκόρυφου βραχόνησου, τη γνωστή σαν Κάβο-στρείδια, φύλαγε μονίμως φύλακας οπλισμένος, να μην στρείδεύουν ξένοι τα εκλεκτά δίθυρα που εκτείνονταν ασπτό χαλί, σε όλο το βυθό περίγυρα.

Το ασήμι της Προποντίδας

Το μεγάλο όμως μπερεκέτι της Προποντίδας αποτελούσαν τα περα-

στικά ψάρια, τα «κοπαδιαστά» λεγόμενα «ήτοι τα καταβαίνοντα αγελήδον το φθινόπωρο από τον Εύξεινο Πόντο προς την Προποντίδα, και αναβαίνοντα την Άνοιξη εντεύθεν προς εκείνον σκομβρία, λοφάρια και πελαμύδες, από τα οποία αι πελαμύδες το φθινόπωρον γινόμεναι πασταί «λακέρδαι» και οι σκόμβροι την άνοιξη άπαχοι «τζήροι» ξηραίνόμενοι, είναι άρθρα εμπορίου, μετακομιζόμενοι εις πολλά καραβοφορτία διά τα νησιά του Αρχιπελάγους. Γίνονται δε και παστοί κολιοί, και τριχίαι (σαρδέλλαι), αλλά περισσότεροι εις τον κόλπο της Νικαίας, Νικομηδείας και την Μαρμαρόνησον. Αλιεύονται δε και θύννοι...».

Αυτά από τα γραφόμενα του «Κερδίου Ερμή», και γνωρίζουμε πως η «θυννοθηρία», παράλληλα με την αλιεία των άλλων «αγελαίων ιχθύων», αποτελούσε ανέκαθεν τον κυριότερο πλούτο του Βυζαντίου «... απ' αυτών ακόμη των ηρωικών χρόνων». Τον βλέπουμε χαραγμένο από τον 4ο ήδη αιώνα στους στατήρες και τα χρυσά νομίσματα της Κυζίκου. Οι θαλασσινοί της Προποντίδας τον θύννο, τον τόννο ή όρκυνο όπως τον έλεγαν, τον κυνηγούσαν σε μεγάλο ψάρεμα σε βαθιά νερά από την Καλόλιμνο και το Μπόζμπουρουν μέχρι τη θάλασσα της Αρκτοννήσου. Το ψάρι ζύγιζε τριακόσια με τριακόσια πενήντα κιλά και πάνω. Σε μέρες μεγάλης ψαροσύνης έπεφτε κοπαδιάπο στο αλάγια ολόκληρα γύρω από τα ψαροκάικα».

«*Επάνω κόχλαζε το χαμψί και η σαρδέλα, από κάτω τα σπρωγχε το τορίκι, πιο βαθιά θεριό ανήμερο ομοούσε ο όρκυνος. Ασταμάτητα τα γιουρούσια στο βυθό, κνηγούσε το ένα ψάρι τ' άλλο... Δρόμιζαν να σωθούν προς την όψη τα μικρότερα, στομωχόνταν στον αφρό η αθερίνα, το χαμψί, η σαρδέλα, κι έπηξε ο κολλιός με το σκομπροί -πολλές φορές και το λουφάρι- σάλντιζε από κάτω αθέατο το θεριό, βουτούσαν πάνωθε τα θαλασσοπούλια και γίνονταν τα λεγόμενα τζουρούμια! Πηγμένη η θάλασσα, κατακόκκινη και ματωμένη από τα σπάραχνα. Και ψηλά, χιλιάδες γλάροι να γυροφέρνονν, να φτεροκοπούν με κρωξίματα και να πέφτουνε συνέχεια, να βουτούνε, ν' ανεβαίνουν και πάλε να ξαναβουτούν ασταμάτητα...».*

Γριποκάικο, το τελευταίο που σωζόταν έως το 1980 στην Αντιγόνη, με τον караβοκέρη Στέλιο Κεραμιδώνα στα δίχτυα, να βολάζει κάτω από τους κρημμούς του Χριστού. (Φωτ. 1980).

Τον συνήθη ανέκαθεν και κατ' εξοχήν τρόπο αλιείας στη Προποντίδα, αποτελούσε ο γρίπος. Δεκάκωπα και δωδεκάκωπα τα καΐκια του γρίπου, γεροφτιαγμένα και γοργοτάξιδα, είχαν παρά τον όγκο τους γραμμή ανάλαφρη χάρη στα γυριστά, καμαρωτά κοράκια στις πλώρες και τις πρύμνες τους. Σκαριά με δυνατό κουφάρι, γερρά ζουνάρια και στραβόξυλα, καπλαντισμένα με τσαμόξυλο, γερρά καλαφιασμένα κατάμαυρα πολλές φορές απ' το πολύ κατράμι, είχαν στόλισμα μοναδικό τους οϊμάδες, καλοδουλεμένους και βαμμένους με χρώματα φανταχτερά, με συνηθέστερη την παράσταση του Αη Γιώργη του Καβαλάρη να λογχίζει τον άγριο δράκοντα. Κάτω από το ζαβράκι, στη βάση του ποδόστομου της πρύμνης, στο συρτάρι της κουμπάνιας, κάθε καΐκι φύλαγε γκόλφι ιερό τα κόλυβα του Αγίου Νικολάου.

«Στις δύσκολες τις ώρες έφτανε

να ρίξουν στη θάλασσα δύο-τρία σπυριά, για να καταλαγιάσει αμέσως το κύμα και να μερώσει το πέλαγος...».

Ο γρίπος κατά κανόνα τραβιόταν σε χαλίκι μέρος, με βυθό καθαρό, χωρίς σκαλώματα, πανάρχαιος τρόπος ψαρέματος που έμελλε να σβήσει στα χρόνια μας. Το γριποπλέματο, που στεγνό ακόμα με τα σχοινιά, το τόρι και τις μαρμαρόπετρες του ζύγιζε πάνω από 600 κιλά, απαιτούσε δεκαεννιά τουλάχιστον ανθρώπους· συχνά έβλεπες να σπεύδουν από ξηράς άλλους δέκα και δεκαπέντε για το κολάνι. Το ταρλακόζι, είδος μικρού γρίπου που του αρκούσαν στο στήσιμο και στο μάζεμα έξι νομάτοι, ήταν ψάρεμα καλοκαιρινό. Το γριπάκι ήταν δύσκολο στο στήσιμο, δίχτυ ασήκωτο απ' το πολύ μολύβι βολαζόταν σε νερά βαθιά και ήθελε βαρυχειμωνιά: «όσο πιο βαρύς καιρός τόσο καλύτερη η ψαριά».

Άλλο είδος δίχτυου ήταν η τράτα και το γκιργκίρι, το «αγράριον» των βυζαντινών. Το τελευταίο «δεν είχε στεριά» ήταν πλεμάτι πελάγου και το ψάρεμα γινόταν μεσοπέλαγα με δύο καΐκια. Το ψάρεμα της αλαμάνας κρατούσε συνήθως μία και δυο βδομάδες, προϋπόθετα και αυτό δυο καΐκια και οι Ταυφάδες έκαναν πάντα πλούσιο μερτικό και ξεφάντωμα βαρβάτο στο γυρισμό τους. Σε μακρινό ψάρεμα τραβούσαν και οι σαντάλες, καΐκια μεγάλα, εντυπωσιακά τα «αλιευτικά σαντάλια» των Γραικωρωμαίων που αναφέρονται στο χρυσόβουλλο του κυρ Ανδρόνικου του Παλαιολόγου...

Το καράβι της προσφυγιάς

Τελειωμό δεν έχουν οι αναδιηγήσεις οι θαλασσινές· και τι να πρωτοπείς για την ευλογημένη εκείνη θάλασσα της Προποντίδας. Το παραμύθι της, απέραντα γοητευτικό, το πή-

ρε ένας ξεκληρισμένος κόσμος θαλασσινών, βαρκάρηδων, ψαράδων και καραβοκυραίων και τ' άραξε στις νέες του πατρίδες, αυτές που ξανάκτισε σε γυαλούς, όχι πάντα φιλόξενους. Κι όμως, λένε πως τότε, στη μεγάλη έξοδο, μαζί με τις εικόνες και τους αγίους τους, δεν ήταν λίγοι εκείνοι που φόρτωσαν -όσοι πρόφτασαν- και τα δίχτυα τους τα μικροπλέγματα, τ' αθερινιά, τα ξιφιόθηρα, τα στακόθηρα και τα μαρμαρουνερά τους, ορκισμένοι να τα βολάσουν σε θάλασσες λευτερωμένες.

Κι όχι μόνο αυτά. Πάνε λίγα χρόνια που πέθανε σκευρωμένος εκεί στο Τουρκολίμανο, ο Βίντζης η Διαμαντάρα, το Θεριό. Όταν τότε, το '22, άραξε και στο νησί της Χάλκης το καράβι της προσφυγιάς, ο γέρο Μιχάλης ο καραβοκέρης, μαζί με τις πατρικίες ευχές και τα μπογαλάκια, του φόρτωσε παραπροίκι και το καΐκι του γύρου, σάϊτα καλοτάξιδη και χρυσοπλουμισμένη. Το κουβάλησε αυτός, το ξεφόρτωσε στο Τουρκολίμανο και ξαφνιαζόταν ο φτωχόκοσμος κι απορούσε να βλέπει όλο εκείνο το αραγμένο ξόμπλι με τα σκαλίγματα, τα πουλιά, τα κάνιστρα και τα λουλούδια, π' αγκάλιαζαν πέρα για πέρα το γύρο του καϊκιού. Τι φταίνε οι άνθρωποι που δεν τους είχανε ποτέ μιλήσει για «σεργιάνια» του καλού καιρού και φεγγαροβαρκάδες!

Σάπισε και ρήμαξε με τα χρόνια η χρυσοπλούμιση σάϊτα και βούλιαξε δεμένη εκεί στο βούρκο του Τουρκολίμανου...

Γλωσσάρι: γιουρούσια, το=επίθεσις, έφοδος, γιακάς, ο=το βραγχακό επικάλυμμα των ψαριών.

σαλντίζω=εφομοί, επιθήματα, προσβάλλω, αλάγια, τα=σωρός, πλήθος, σύνταγμα, κοιλιάδα, η=ένα ριζίμο πλεματιού, βολή, πλεμάτι, το=δίχτυ.

οϊμας, ο=σκάλιγμα, κολάνι, το=κατατωστήρας ή μεσιά. Κομμάτι σχοινιού ή γερού πανιού που δένεται στη μέση για να τραβούν στο γυαλό την τράτα.

Ο γρίπος του Πρόδρομου του Βίντζη, του Χαλκινού καραβοκέρη βολάζει στη γριποβολή του Καλαφάτη της Αντιγόνης. (Φωτ. 1930).

Η μεγάλη λιτανεία των εικόνων, την τρίτη ημέρα του Πάσχα. Τοπικό έθιμο στη Χάλη των Πριγκηπωνήσων που ξεκινούσε από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου και περνούσε από τους κυριότερους δρόμους της Χώρας. Εκ παραδόσεως, η πομπή έκανε στάση και τρισάγιο μπροστά στον Πύργο του Χατζηστεφανή Γαϊτανάκη, του κάλφα που έκτισε το 1865 περίλαμπρη την εκκλησία του χωριού.

Προποντίδος ακροτελεύτια

Οι ιστορούμενες Μικρές Ελλάδες που για αιώνες υπήρξαν συνδετικός κρίκος του Ελληνισμού

Του **Δημητρίου Π. Μάνου**

Τ. Εκπαιδευτικού Συμβούλου Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Υ.Ε.Π.Θ.

ΟΤΑΝ δύο μεγάλες και συχνά φουρτουνιασμένες θάλασσες λέγονται η μία Ασπρη, όπως η Μεσόγειος, και η άλλη Μαύρη, όπως ο ευφημιστικά αποκαλούμενος Εύξεινος Πόντος, για μια ενδιάμεση τρίτη, σχετικά μικρή και ήμερη, που υπαρξιακά και λειτουργικά συνδέεται και συνυπάρχει μ' αυτές, δεν μένει παρά η ίδια, ανάλογα πάντοτε με το δικό της γεωγραφικό περίγυρο, τα είδη της παραγωγής και τους ανθρώπους της, να επιλέγει τις δικές της τοπωνυμικές αποχρώσεις και προσωνομίες της. Και αυτή δεν είναι άλλη από τη γνωστή μας ήδη Προποντίδα, τη θάλασσα του Μαρμαρά.

Αυτή που με τα Στενά του Ελλησποντου και το Κατάστενο του Βοσπόρου, ενώνοντας τις δύο μεγάλες θάλασσες και διοχετεύοντας τα περίσσεια ποταμίσια νερά και τα σπάνια μικρά παγόβουνα της μιας στην άλλη, δημιουργεί ακατάπαυστα και αναπάντεχα τα από τα μικρά μπόγάζια και τους κάβους των νησιών της ξεστρατισμένα και σκόρ-

πια της ρέματα. Αυτά που στο ξεθύμασμα ή στο φορτσάρισμα και τη ροή τους κι ανάλογα με τους Β.Δ. караγιαλίδες ή ταταυλιανούς και τους «κερατάδες» του Κεράτιου αέρηδες που φυσομανούν, οι ψαράδες της, ρεΐζηδες και ταϊφάδες, και στο δικό τους συχνά τουρκογραφικό γλωσσικό ιδίωμα, τα αποκαλούν ανατολικά και δυτικά (sic), ανηφόρια και κατηφόρια. Αυτά που ευνοούν στις διάφορες εποχές τις ανεβασιές και κατεβασιές των ψαριών εκείνης και τα δικά τους κεσάτια και μπερεκέτια.

Το «παν τερπνόν» αρχιπέλαγος

Είναι η θάλασσα με τα δικά της κυρίως εκλεκτά ψαρικά, τα πετρόψαρα και αφρόψαρά της, τους τσίρους της Αρετσούς, τα παστά κολιάρια του Μαρμαρά και τα φιλοξενούμενα καλκάνια της Μαύρης Θάλασσας και τους ξιφίες της.

Με τους νυχτερινούς γακαμούς των νερών της και αγελαίες «φεγγάμενες» των ψαριών της, με τα καϊγάνια και τα σουμάδια της, τους καπλαμάδες και τις ξαστεριές ή α-

τοικλίκια της, τις μπόρες, τα κογιουντιά, τις καταχνιές και τα πούσια της, τις αλαμάνες, σαμπάβολες, ακτσάβολες και θολωσιές, τα γκιγκίρια της, τα тарлаκόζια και τα γριπάκια της. Είναι ακόμα αυτή που στο αρμένισμά της συντροφεύεται δεξιά και αριστερά από τις μικροσιατικές και θρακικές ευλίμενες ακτές και την ενδοχώρα τους, τις άλλοτε έντονα και άλλοτε αμυδρά φωτιζόμενες με όλες τις εναλλασσόμενες, στα ηλιοχαράματα και τα ηλιοβασιλέματα, χρυσές και πολύχρωμες ανταύγειες. Είναι, τέλος, το «παν τερπνόν» αρχιπέλαγος με τη δική του μικρή πολυνησία, τα Προκονήσια και τα Δημονήσια ή Δαιμονήσια, τις Προπόντιες ή Προποντίδες νήσους, τα γνωστά μας Πριγκιπόνησα, αυτό που η λαϊκή τουρκική τοπωνυμική παράδοση τα θέλει και Παπαδονήσια ή Ερυθρόνησα.

Μυθικός πλούτος

Ο προνομιακός αυτός χώρος, που διαχρονικά λειτούργησε σαν ένα νομοτελειακό οργανωμένο υδρογειακό σύστημα τριών θαλασσών, δύο διαύλων και με εφραπτόμενα σχεδόν κοινά σύνορα δύο ηπειρών,

ήταν επόμενο από πολύ νωρίς να πάρει ξεχωριστή θέση στον κόσμο του Μύθου και της Ιστορίας. Είναι γνωστή σε όλους μας, η προομηρική εποποιία της Αργοναυτικής εκστρατείας για το χρυσόμαλλον ή χρυσοούν δέρα. Μια εκστρατεία που κορφολογώντας όλους τους μύθους των Στενών και Κατάστενων με τους Τυρρηνοίς πειρατές και τις Συμπληγάδες τους, τις περιπέτειες της Κυζίκου με τους Δολιόνες και τους Βέβρυκες, τις ηράκλειες με τον Υλλα στη Μυσία και Βιθυνία της Προποντίδας, θα κορυφωθεί με των Αργοναυτών την άφιξη στις Κολχίδες του Εύξεινου Πόντου με τις Μήδειες και τους Αιήτες της.

Εκεί μακριά στον Καύκασο με τις πετρελαιοπηγές του θα μεταφερθούν οι κλέφτες «του ουρανού πυρός» και αργότερα Δεσμώτες Προμηθείς για να τιμωρηθούν από τους ζηλόφθωνους Ζήνες ή Δίες, ολόφτυστους Ιεχωβάδες εκδικητικούς. Κι ακόμα εδώ, στο έμπα του Βόσπορου και την Προποντίδα, ο μύθος θα βάλει τους θεότυφλους Χαλκηδόνιους, που δεν κατάφεραν να ξεχωρίσουν την πλεονεκτική θέση του αντικρινού τους Βυζάντιου με

τον Κεράτσιο Κόλπο του, τον πολύ αργότερα αποκληθέντα Χρυσούν Κέρας.

Αυτός ο τόσο σαγηνευτικός πλούτος του χώρου αυτού δεν άργησε να παραχωρήσει τη θέση του στην ιστορία. Στις ιστορίες του Α' και Β' ελληνικού αποικισμού, που ξεκινώντας από τις ελλαδικές στην αρχή μητροπόλεις και αργότερα από τις μικρασιατικές αιολικές, ιωνικές και δωρικές αποικίες του Αιγαίου, θα εισχωρήσουν στον Ελλήσποντο και την Προποντίδα και ξεπερνώντας τον Βόσπορο θα φτάσουν να πυκνοεποικίσουν τον Εύξεινο Πόντο. Τα αίτια της φυγής και διασποράς είναι πάμπολλα και γνωστά, πάνω όμως απ' όλα προέχουν η Αρχιλόχεια «των Ελλήνων οϊζύς» και η Ηροδότεια «τη Ελλάδι πενήναι αεί σύντροφος» (VII, 102).

Από τον πυκνό όμως αποικισμό τούτο κι ύστερα ο ιστορικός ρόλος του χώρου αυτού θα σταθεί αποφασιστικός, ένας ρόλος που θα συνεχιστεί ως τις μέρες μας. Μας είναι γνωστά τα οργίλα και γελοία μαστιγώματα και σιδεροβολήματα και γενικά τα γεφυρώματα και εκατέρωθεν περάσματα του Ελλήσποντου στις διαμάχες Ασίας και Ευρώπης. Μας είναι γνωστός ο «Ελλήσποντιος φόρος» ο καταγραμμένος στους αθηναϊκούς φορολογικούς καταλόγους, ένας φόρος που εκτός από τον Ελλήσποντο αφορούσε και τις πόλεις της Προποντίδας και του Βοσπόρου.

Κι ακόμα, αργότερα, στις αρχές του Πελοποννησιακού πολέμου, ο θεσμός των «Ελλήσποντοφυλάκων», αυτών που θα έμελλε να διαδεχθούν αργότερα οι «Κομερκιάριοι» των Γραικωρωμαίων και οι «γκιουμουρκοστήδες» των Οθωμανών Τούρκων. Θα ήταν υπέρβαση αναμφίβολα και κατάχρηση χώρου, αν παρακολουθούσαμε όλη την ιστορία της οργανικά αδιαίρετης αυτής περιοχής δια μέσου των αιώνων, αλλά συγχρόνως και στοιχειώδης παράλειψη αν δεν αναφερόμασταν στις πρόσφατες συναντήσεις των 11 του Συμφώνου της Μαύρης Θάλασσας με τους 12 της Ευρωπαϊκής Ένωσης (31.5.1994), αλλά και στον συνεχή αγώνα της Τουρκίας για αναθεώρηση των Συνθηκών για τα Στενά. Εκείνο όμως που κυρίως μας ενδιαφέρει, είναι ειδικά της περιοχής αυτής η διαχρονική ελληνική ιστορία.

Μικρές Ελλάδες

Με τους αποικισμούς του Αιγαίου, της Προποντίδας, των Στενών και του Εύξεινου Πόντου, που σύγχρονα ή και αργότερα θα επεκταθούν και στις ακτές της Δ. Ευρώπης και της Β. Αφρικής, αρχίζουν να δημιουργούνται οι πολυάριθμες σε διάφορες μορφές και διάφορους τόπους εγκατεστημένες Μικρές Ελλάδες, αυτές που τις υπαγόρευαν, μαζί με τον ασίγηστο κεντρομόλο νόστο και την κοινή εθνική, θρησκευτική και γενικά πολιτιστική συνείδηση, και οι διάφορες πολιτικοοικονομικές συνθήκες και ιστορικές συγκυρίες.

Ετσι αυτές που προηγήθηκαν, συνυπήρξαν και διαδέχτηκαν τις ιστο-

ρικά μαρτυρημένες Μεγάλες Ελλάδες της Σικελίας και Κάτω Ιταλίας, της ελληνοιστικής Μακεδονίας και του ελληνοχριστιανικού Βυζάντιου. Είναι εκείνες οι απόμακρες απέραντες και πολυεθνικές που η καθεμιά τους δημιούργησε το δικό της πολιτισμό και έγραψε τη δική της ιστορία, για να διαβρωθούν στο τέλος οι ίδιες από τις δικές τους αμαρτίες, αλλά και τις αλλεπάλληλες ποικιλώνυμων βαρβάρων επιδρομές, ώσπου να τις διαδεχτούν οι γνωστές μας ρωμαιοκρατίες, φραγκοκρατίες και τουρκοκρατίες.

Σε αντίθεση μ' αυτές οι πολυάριθμες, μεμονωμένες Μικρές Ελλάδες του Ελληνισμού, οι περισσότεροι ή λιγότερο συμπαγείς, ομοιογενείς και ομόδοξοι στη σύστασή τους, δεν θ' αργήσουν να διευρυνθούν, να οργανωθούν και να παρουσιαστούν κάτω από διάφορους, όπως είπαμε, τύπους και μορφές θρησκευτικών πολιτικοοικονομικών και άλλων κυβερνητικών συστημάτων. Ετσι, ξεκινώντας από τους πρώτους Συνοικισμούς, τις πρωταρχικές ή των διαδόχων βασιλίες, τυραννίες και δημοκρατίες, τις συνδέσεις θυγατρικών αποικιών με τις μητροπόλεις τους, τις Συμπολιτείες και Συμμαχίες που δεν θα αργήσουν να εξαλιχθούν σε Ηγεμονίες, θα σταθούμε κυρίως στα Κοινά με τις πανελλήνιες σχεδόν γιορτές, αγώνες και συνελεύσεις τους, τα κοινά ματρία και ιερά θεραπευτήρια και τις εκεχειρίες τους, με τους αμφικτύονες, τους ελλανοδικές, τους ιερομνήμονες, τους θεωρούς τους κ.ά.

Ελληνοχριστιανικές μητροπόλεις

Η παρουσία των μικρών αυτών διάσπαρτων Ελλάδων με νέες μορφές θα συνεχισθεί και στους βυζαντινούς, μεταβυζαντινούς και νεώτερους χρόνους, όπως λ.χ. στις αποσπασμένες και περιστασιακές αυτοκρατορίες της Νικαίας και της Τραπεζούντας, τα Δεσποτάτα της Κύπρου, του Μωριά και της Ηπείρου, τα θρησκευτικά πρωτάτα και στρατιωτικά διοικητικά θέματα κ.ά. Εκείνο όμως που κατ' εξοχήν μας ενδιαφέρει εδώ είναι η μετά την Αλωση της Πόλης και την εξαφάνιση κάθε ίχνους πολιτικής εξουσίας, εμφάνιση των Μικρών Ελλάδων της Ρωμιοσύνης. Και δεν είναι αυτές άλλες από τις ελληνοχριστιανικές ιερές Μητροπόλεις με τους σεβασμιότατους και θεοπρόβλητους υπέρτιμους και εξάρχους ευρύτατων περιοχών, πατέρες και ποιμενάρχες μητροπολίτες τους.

Είναι οι Επισκοπές, οι μεγαλώνυμες κοινότητες και οι μικρές ενορίες τους, με τις εκκλησίες και τους πολιούχους αγίους τους, τα ιαματικά αγιάσματα, τα μοναστήρια, τα ξωκκλήσια τους, με τα σχολεία, τα ιατρεία, τα συσσίτια, τους συλλόγους, τα σωματεία, τις αδελφότητες, τα πανηγύρια τους. Μερικές μάλιστα με το δικό τους εκκλησιαστικό νόμισμα, τα συχνά επιγραφόμενα το «Καλόν», αυτό που ελεύθερα θα κυκλοφορεί ακόμη και σε άλλων νομών τα τουρκικά παζάρια!

Και στον τομέα αυτό ακριβώς ο ι-

Παραδοσιακή αρχιτεκτονική στα ξύλινα σπίτια της Γλύφας, της αρχαιότερης γειτονιάς της Χώρας Χάλκης (από αριστερά οικίες: Κάργα, Ιωσηφίδη, Διογένη και Επιβατινού). Φωτ.: Ν. Μπαξεβάνογλου.

στορούμενος αδιαίρετος και πάντα ενιαίος χώρος μας -Ελλήσποντου - Προποντίδος - Βοσπόρου και Εύξεινου Πόντου- εμφανίζεται να κατέχει ξεχωριστή θέση. Σύμφωνα με μια στατιστική Μητροπόλεων και Επισκοπών των αρχών του αιώνα μας, που υπάγονται στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, εκτός από τις Καισαρείας, Καππαδοκίας, Εφέσου και Σμύρνης που φιλοδοξούν να είναι και πάσης Ανατολής και πάσης Ασίας, έχουμε ειδικά τις Κυζίκου και παντός Ελλήσποντου, Προκοννήσου και πάσης Προποντίδας και Δέρκων Βοσπόρου Θρακικού και Κιανένων, τις Ηρακλείας και Ραιδεστού, Γάνου και Χώρας κ.ά., Θράκης, Μακεδονίας και Θράκης Παραλίας, και γενικά τις Χαλκηδόνας, Νικομήδειας, Προύσης, Νικαίας και πάσης Βιθυνίας και τις Αμασειας, Τραπεζούντος, Μεσημβρίας, Βιζύης και Μηδείας, Αγχιάλου, Βάρνης, Σωζοαγαθουπόλεως και παντός Ευξείνου ή Μαύρης Θάλασσας και Λαζικής.

Όλες αυτές μαζί και με την ενδοχώρα τους καταλήγουν στις ακτές της Προποντίδος και του Ευξείνου, στην Ξενοφώντεια των Μυρίων και άλλων μυριάδων Ελλήνων «Θάλαττα», αυτές που παρά τη ρευστότητά τους στάθηκαν πάντα ο σταθερός κρίκος ενότητας του Ελληνισμού. Είναι οι μεταβυζαντινές νέες μικρές πατρίδες της Ρωμιοσύνης και παρά τους βίαιους εξισλαμισμούς, τους ύπουλους προσηλυτισμούς και τους

ελκυστικούς λεβαντινισμούς, εξορίες, εκτοπισμούς, πορείες θανάτου και γενοκτονίες, δεν θα πάψουν να δημιουργούν την υπόνοια ή και την πεποίθηση ακόμα της ύπαρξης ενός κράτους εν κράτει, και να τροφοδοτούν και συντηρούν το όνειρο της «Μεγάλης Ιδέας», αυτής που θα καταρρεύσει και θα σβήσει μαζί τους.

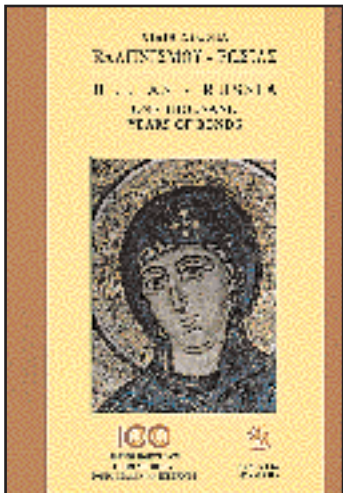
Rum denizi

Όλων αυτών των ελληνοχριστιανικών και ορθόδοξων Μητροπολιτικών Μικρών Ελλάδων της Ρωμιοσύνης όπως και των μεταγενέστερων και σύγχρονων της μεταναστευτικής Ομογένειας Διασποράς, κορυφαία πάντοτε και κεντρική Μητρόπολις το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, που παρά την τραγική του επιβίωση εξακολουθεί να μένει ο «βραχνάς» των εδών και μισή χιλιετία και πάνω κατακτητών ισλαμιστών και σωβινιστών, και ξεθωριασμένο μπαϊράκι Τούρκων κομματάρχων και πατριδοκαπήλων. Όλων αυτών που με λιθοβολισμούς και εμπρησμούς επιχειρούν την εξαφάνισή του.

Παρ' όλες όμως αυτές τις αντιξοότητες και τραγικότητες η ιστορία με το στόμα ενός Τούρκου περιηγητή, του Enliya Celebi, το είπε. Κοντά στις ευρύτερες ή στενότερες ευρωπαϊκές Ρούμελες και Ρωμιλίες είδε και μαρτύρησε μιαν άλλη θαλασσινή, μια άλλη Ρωμιοθάλασσα που θα ενώνει «εσαεί» Ασία και Ευρώπη, τη Rum denizi, την Προποντίδα.

«Χίλια χρόνια Ελληνισμού - Ρωσίας», εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 1994, σ.σ. 337.

Το βιβλίο είναι αφιερωμένο στα 1.000 χρόνια του εκχριστιανισμού των Ρώσων από τους Βυζαντινούς το 988. Με την ευκαιρία του πανηγυρικού συμποσίου που έγινε στην

Αθήνα το 1988 δημοσιεύονται στον τόμο ως άρθρα δεκατέσσερις ενδιαφέρουσες ομιλίες στις οποίες παρακολουθεί κανείς τους ιστορικούς πνευματικούς δεσμούς που συνέδεσαν τους δύο λαούς κατά τα χίλια αυτά έτη, με ιδιαίτερη έμφαση στο στοιχείο της Ορθοδοξίας.

«Κοινωνικό Κράτος και κοινωνική πολιτική. Η σύγχρονη προβληματική», επιμ. Π. Γετίμη - Δ. Γραβάρης, εκδόσεις «Θεμέλιο». Αθήνα, 1994, σ.σ. 480 τιμή 4.500 δρχ.

Στόχος του συλλογικού αυτού τόμου είναι η κριτική παρουσίαση της προβληματικής σχετικά με το κοινωνικό κράτος και τους επί μέρους τρόπους άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Γράφουν μεταξύ άλλων ο Μ. Αγγελίδης «θεωρία των δικαιωμάτων στο σύγχρονο φιλελευθερισμό», Ν. Τσατσός «Η χρηματοδότηση του κοινωνικού κράτους», Ξ. Πετρινώτη «Κράτος, εργασιακές σχέσεις και κοινωνική πολιτική», Β. Ρήγα «Συνταξιοδοτική πολιτική», Γρ. Κανκαλάς - Ν. Κομνηνός «Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης και ο νέος ρόλος των κρατικών πολιτικών», Εύη Ζαμπέτα «Η εκπαίδευση ως κοινωνική πολιτική», Γ. Υφαντόπουλος «Η εξέλιξη των δαπανών υγείας», Ολ. Στασινοπούλου «Αναδιάρθρωση των προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών», Δ. Οικονόμου «Στεγαστική πολιτική», Χ. Κοκκώσης «Πολιτική Περιβάλλοντος», Απ. Δεδουσόπουλος «Εκπαίδευση, κατάρτιση, απασχόληση» και Θ. Σακελλαρόπουλος «Ο ευρωπαϊκός κοινωνικός χώρος μετά το Μάαστριχτ».

Τ. J. Αχον «Πέρα από το «Ταό και φυσική», μετ. Νίκος Κοτρίδης, εκδόσεις «Δίαυλος», Αθήνα 1994, σ.σ. 119.

Οι νέες αντιλήψεις που έχουν επικρατήσει στη σύγχρονη επιστήμη σχετικά με το χρόνο, το χώρο, την ύλη και τη δύναμη παρουσιάζουν μια μυστηριώδη ομοιότητα προς τις αντίστοιχες αντιλήψεις της μυστικιστικής φιλοσοφίας. Άραγε η εμφανιζόμενη ομοιότητα είναι τυχαία;

Νεώτερη πεζογραφία

Οι σημαντικότεροι Έλληνες συγγραφείς της τελευταίας εικοσαετίας

Της **Ελισάβετ Κοτζιά**

ΤΟ 1974 αποτελεί (κατά σύμπτωση), κρίσιμο έτος για την πεζογραφία μας. Τη χρονιά αυτή θα εμφανιστούν για πρώτη φορά τρεις από τους τέσσερις -κατά την κρίση της γράφουσας και μέχρι στιγμής- σημαντικούς πεζογράφους της μεταδικτατορικής εικοσαετίας: οι Γιώργης Γιατρομανωλάκης, «Λειμωνάριο», Μάρω Δούκα «Πηγάδα» και Δημήτρης Νόλλας «Νεράιδα της Αθήνας» και «Πολυξένη».

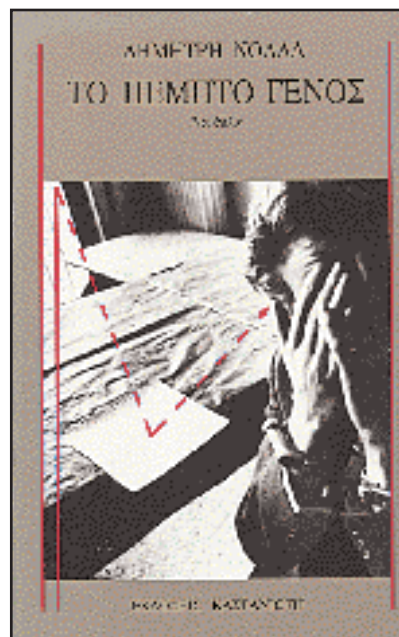
Η τέταρτη μεταδικτατορική προσωπικότητα των γραμμάτων μας, ο Αλέξης Πανσέληνος, θα κυκλοφορήσει το πρώτο βιβλίο του «Ιστορίες με σκύλους» οκτώ χρόνια αργότερα (το 1982). Βρισκόμαστε στην περίοδο που το λογοτεχνικό στερέωμα κυριαρχούν με το έργο του οι ώριμοι πια πεζογράφοι της λεγόμενης α' και β' μεταπολεμικής γενιάς Θ. Βαλτινός, Μ. Κουμανταρέας, Α. Κοτζιάς, Α. Αλεξάνδρου, Χρ. Μηλιώτης, Ν. Μπακόλας, Ν. Κάσδαγλη, Η.Χ. Παπαδημητρακόπουλος, Γ. Χειμωνάς, Π. Αμπατζόγλου, Ε.Χ. Γονατάς.

Πεζό στο οποίο ο Γιώργης Γιατρομανωλάκης ελέγχει και δοκιμάζει τα όπλα του, το «Λειμωνάριο» προαγγέλλει το σημαντικό έργο του «Ιστορία» (1982): βραβευμένο μυθιστόρημα όπου ο χώρος και ο χρόνος αδιάκοπα διαστέλλονται και συστέλλονται, το περιστατικό μυθοποιείται και το φανταστικό διασταυρώνεται και διαπλέκεται χωρίς τέλος με το πραγματικό για να συγχωνευθούν και τα δύο σε μια αδιάσπαστη ενότητα.

Με τη «Νεράιδα της Αθήνας» και την «Πολυξένη» ο Δημήτρης Νόλλας εγκαινιάζει την ιδιότυπη, υφολογικά εντελώς προσωπική γραφή της αποσπασματικής και ταυτόχρονα αγχωτικής από την άποψη της οικονομίας αφήγησης. Στα «Καλύτερα χρόνια» (1984), «Το πέμπτο γένος» (1988) καθώς και στον «Τύμβο κοντά στη θάλασσα» (1992) η μυθιστορηματικής εκτάσεως ύλη κάθε έργου, συμπιέζεται σε τέτοιο βαθμό και με τόση τέχνη ώστε το αίσθημα της έντασης εκτοξεύεται στα ύψη.

Ξεκινώντας από την «Πηγάδα» η Μάρω Δούκα θα οδηγηθεί μέσα από μια πλειάδα μυθιστορημάτων που αποδίδουν τόσο πειστικά σύγχρονες γυναικείες φυσιογνωμίες, στο ωριμότερο «Εις τον πάτο της εικόνας» (1990), το καλύτερο κατά τη γνώμη μου έργο της.

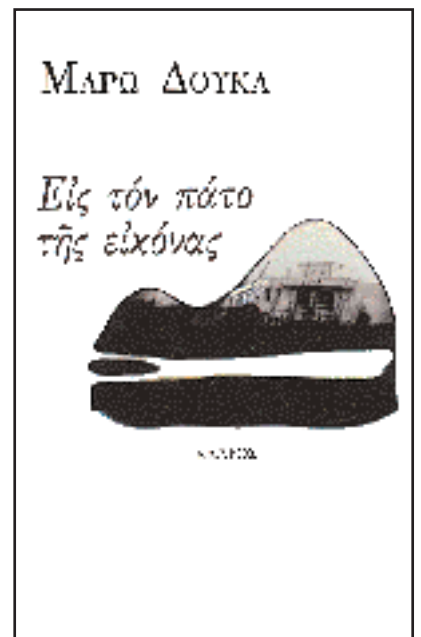
«Η εξαφάνιση της Μπέτσους» στη συλλογή «Ιστορίες με σκύλους» του Αλέξη Πανσέληνου είναι ένα από τα πολύ ωραία κείμενα της διηγηματο-

γραφίας μας και το μυθιστόρημα «Βραδιές μπαλέτου» που θα κυκλοφορήσει δέκα χρόνια αργότερα (1991) θα επιβεβαιώσει το μέγεθος της ποιότητας του πεζογράφου.

Από τα βιβλία της εικοσαετίας πεζογράφων που πρωτοεμφανίσθηκαν μετά τη δικτατορία, σημειώνω επίσης τίτλους για τους οποίους -εκδηλώνοντας μια πολύ προσωπική βεβαίως άποψη- λέω «ναι, μου άρεσαν πολύ»: Μιλώ για τα «Τα διόδια» (1979) του Βαγγέλη Ραπτόπουλου, του Γιάννη Πατσώνη «Τα μάτια των περαστικών» (1985), του Περικλή Σφυρίδη «Τίμημα χωρίς αντίκρουσμα» (1986), του Τάκη Θεοδωρόπουλου «Το αδιανόητο τοπίο» (1991), του Γιώργου Σκαμπαρδώνη «Μάτι φώσφορο κουμάντο γερό» (1989), του Γιώργου Συμπάρδη «Το μέντιουμ» (1987), του Σωτήρη Δημητρίου «N» ακούω καλά τ' όνομά σου» (1993) και της Ζυράννας Ζατέλη «Περσινή αρραβωνιαστικά» (1984) και κυρίως το «Και με το φως των λύκων επανέρχονται» (1993).

Αρκετά είναι βέβαια τα ονόματα που θέλει να αναφέρει κανείς, ονόματα συγγραφέων που αποτελούν υπολογίσιμα μεγέθη της νεότερης πεζογραφίας μας -με τη συστηματική παρουσία τους, με ένα ή περισσότερα καλά ή απλώς ενδιαφέροντα από κάποια άποψη βιβλία: Οχι βέβαια εξαντλητικός, ο κατάλογος περιλαμβάνει χωρίς αμφιβολία τους Στέφανο Τασσόπουλο, Βασίλη Τσιαμπούση, Ρέα Γαλανάκη, Πέτρο Τατσόπουλο, Αντώνη Σουρούνη, Απόστολο Δοξιάδη, Τάσο Καλούτσα, Θόδωρο Γρηγοριάδη, Αλεξάνδρα Δεληγιώργη, Ερση Σωτηροπούλου, Βασίλη Αλεξάκη, Φαίδωνα Ταμβακάκη, Μαρία Μήτσουρα, Νένη

Ευθυμιάδη, Γιάννη Πάνου, Νάσο Θεοφίλου, Νίκο Βασιλειάδη, Αχιλλέα Κυριακίδη, Τάσο Ρούσσο.

Η εικοσαετία στην οποία πρωτοεμφανίζονται οι προαναφερθέντες συγγραφείς χαρακτηρίζεται από μια έκρηξη του πεζού λόγου (εδώ αναφέρομαι στην ποσοτική πλευρά του φαινομένου). Η περίοδος που οι νέοι συγγραφείς αναζητούνσαν εκδότη ή πλήρωνα από το υστέρημά τους για τη δημοσίευση του έργου τους φαίνεται να έχει λήξει οριστικά. Σήμερα, επειδή το απαιτούν τα γούστα του υπερπολλαπλάσιου αναγνωστικού κοινού, έφτασε η εποχή που οι εκδότες αναζητούν οι ίδιοι -ναί, οι ίδιοι- του συγγραφείς και τα πεζά τους - κατά προτίμηση μάλιστα τα πεζά της ονομαζόμενης γυναικείας λογοτεχνίας ή της λογοτεχνίας των νέων (!) - ενώ συγχρόνως ο ανταγωνισμός μεταξύ των εκδοτικών οίκων για την εξασφάλιση των καλών ονομάτων επιτείνεται.

Δεν μπορεί να ξεχάσει επίσης κανείς και το άλλο καινοφανές για την ελληνική αγορά της τελευταίας εικοσαετίας: τη δημιουργία μπεστ-σέλερ όπως της Ευγενίας Φακίνου, του Γιάννη Ξανθούλη, της Μάρω Βαμβουνάκη τα οποία, σε μικρό χρονικό διάστημα, φθάνουν σε νούμερα ασύλληπτα για τη γλώσσα μας.

Μέσα στη σημερινή αρκετά σύνθετη και πολυεπίπεδη ελληνική αγορά, και με συγγραφείς που συστηματικά και αφοσιωμένα καλλιεργούν τον αφηγηματικό λόγο, η πεζογραφία των δημιουργών που εμφανίζονται στην εικοσαετία 1974-1994 δείχνει να αποτελεί ένα πολύ ζωντανό (που θα εξακολουθήσει άραγε να αποτιμάται κατ' αυτό τον τρόπο και στο μέλλον), τμήμα της λογοτεχνίας μας.

ΘΕΑΜΑΤΑ

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

Επειδή οι ώρες προβολών μπορεί να διαφοροποιηθούν κατά μερικά λεπτά, προτιμήστε πρώτα να τηλεφωνείτε.
Οι κινηματογράφοι που έχουν * διαθέτουν Ντόλμπι Στέρεο.

ΑΘΗΝΑΣ

Α' ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΣΥΝΕΧΟΥΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΜΕ AIR CONDITION

ΑΑΒΟΡΑ* (Τ. Ιπποκράτους, 6423271 Air Condition *Βροχή από πέτρες* (περιπ. Κ-13) 9-11 μ.μ.
ΠΛΑΖΑ* (Λ. Κηφισίας Φλόκα, τηλ. 6921667) *Βροχή από πέτρες* (περιπ. Κ-13) 9-11 μ.μ.

Α' ΠΡΟΒΟΛΗΣ

ΑΒΑΝΑ ΑΣΣΟΣ-ΟΝΤΕΟΝ* (Λ. Κηφισίας 234. 6715905) Θερινό *Mistress* (περιπ.) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΑΕΛΛΩ* (Πατησίων, 8214675) *Mistress* (περιπ.) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΑΘΗΝΑΙΑ (Χάρητος 50 Κολωνάκι, τηλ. 7215717) *Addams Family 2* (κωμωδ. Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΑΙΓΛΗ (Ζάππειο, τηλ. 3224104) *Εις το όνομα του πατρός* (περιπ. Κ-13)
ΑΛΦΑΒΙΑ-BAR CINEMA* (Τ. Μαυρομ., τηλ. 6460521) Θερινό *Παρανοϊκοί δολοφόνοι* (αστυν. περιπ. Α) Ωρες 8.50-11 μ.μ.
ΑΜΟΡΕ (Οδός Πριγκιπονήσων 10, τηλέφωνο 6462519) *Blink το βλέμμα του μάρτυρα* (περιπ. Α) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΑΜΥΝΤΑΣ (Πλατεία Υμηττού Τηλ. 7668500) *Εις το όνομα του πατρός* (περιπ. Κ-13)
ΑΝΕΣΙΣ* (Τέρμα Αμπελοκήπων τηλ. 7782316 - 7785449) *Τζουράσικ Παρκ* (περιπ. Κ)

ΑΠΟΛΛΩΝ* (Οδός Σταδίου τηλ. 32.36.811) Κλειστό λόγω ριζικής ανακαίνισης
ΑΣΤΡΟΝ* (Τέρμα Αμπελοκήπων τηλ. 6922614) Κλειστό λόγω ανακαίνισης
ΑΤΤΕΝΕ (Λευκωσίας 41 Πλατεία Αμερικής τηλ. 8676871) *Μαθήματα πιάνου* (Κ) 9-11 μ.μ.
ΒΟΞ (Θεμιστοκλέους 82 Εξάρχεια τηλ. 3301020 - 3301014) *Η λίστα του Σίντλερ* (περιπ.) Ωρες 9.30 μ.μ.
ΔΕΞΑΜΕΝΗ REFRESH* (Πλατεία Δεξαμενής Κολωνάκι τηλ. 3623942) *Οι ταιλιαδόροι* (κωμωδ. Κ)

ΔΙΟΝΥΣΙΑ (Λ. Συγγρού 286, στρ. Ν. Σμύρνης, 9515514-3221983) *Ο κορ Τζόουνς* (περιπ. Κ) Ωρα 9-11 μ.μ.
ΕΚΡΑΝ (Ζωναρά - Αγατίου Στάση Παναθήναια τηλ. 6461895) *Το σπίτι των πνευμάτων* (περιπ. Κ-13)
ΕΛΕΝΑ (Στάση Ούλεν Ιλιόσια τηλ. 7789120-7753303) *Sliver* (ερωτικό Α)
ΕΛΛΗΝΙΣ (Τέρμα Αμπελοκ., τηλ. 6464009) *Σχέση ζωής* (περιπ.) Ωρα 9-11 μ.μ.
ΖΕΦΥΡΟΣ (Τρώνων 36 Θησείο, 3462677) *Στάλκερ* (περιπ. Κ)
ΗΛΕΚΤΡΑ* (Πατησίων 292 Αγ. Λουκάς τηλ. 2284185) *Γαμήλιο πάρτι* (Α) 9-11 μ.μ.
ΘΗΣΕΙΟΝ (Αποστόλου Παύλου 7 τηλέφωνο 3470980 - 3420864) *Ανήθικη πρόταση* (αισθημ. περιπ. Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΛΑΟΥΡΑ (Νικηφοριδή 24 Νέο Παγκράτι, τηλ. 76.62.060) *Τζουράσικ Παρκ* (περιπ. Κ)

ΛΙΑ (Νάξου 115 Πατήσια, τηλ. 2016849 Σινέ Τέχνης) *Κίκα του Αλμοδόβαρ* (ερωτική κωμ.) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΜΕΤΡΟΠΟΛ (Θήρας 18 Πλ. Αμερικής τηλ. 8672006) *Παιχνίδια ολέθρου* (περιπ. Κ) Ωρες 8.50-11 μ.μ.
ΜΠΡΟΝΤΓΟΥΑΙΗ* (Πατησίων - Αγ. Μελετίου, τηλ. 8620232 - 8642665) Θερινό *Οι ταιλιαδόροι* (κωμωδ. Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΝΕΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ (Τέρμα Μαυρομιχάλη τηλ. 6425714) *Ρόμπιν Γουίλλιαμς Κυρία Νταπφάρ* (κωμωδ. Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.

ΟΑΣΙΣ (Παγκράτι, τηλ. 7244015) *Ο εραστής της κομμώτριας* Ωρες 9-11 μ.μ.

ΠΑΛΑΣ* (Παγκράτι 7515434) Θερ.

Αδίστακτη μητέρα (περιπ.) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΡΙΒΙΕΡΑ (Βαλτετσίου 46 Εξάρχεια τηλ. 3637716 - 3644827) *3 χρώματα: Η μπλε ταινία* (Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΣΙΝΕ ΠΑΡΙ (Πλάκα τηλ. 3222071 - 3248057) *Τ' απομεινάρια μιας μέρας* Ωρες 9-11 μ.μ.

ΣΙΝΕ ΤΑΡΑΤΣΑ* (Ματζαγριωτάκη 76 Δημαρχείο, τηλ. 9373150-9) *3 χρώματα: Η μπλε ταινία* (Κ)
ΣΤΕΛΛΑ (Οδός Τενέδου 34 - Φωκίωνος Νέγρη, τηλ. 8674260) *Απέραντο γαλάζιο.* Ολοκληρωμένη Βερσιόν (Κ) Ωρες 9.30 μ.μ.
ΤΡΙΑΝΟΝ (Πατησίων-Κοδριγκτώνος, τηλ. 8215469) *Addams Family 2* (κωμωδ. Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.

ΤΡΟΠΙΚΑΛ ΑΣΣΟΣ-ΟΝΤΕΟΝ* (Καλλιθέα, 9594422) *Mistress* (περιπ.) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΦΛΕΡΥ (Καλλιθέα, τηλ. 9585247) *Οι ταιλιαδόροι* (κωμωδ. Κ)

ΗΜΙΚΕΝΤΡΙΚΟΙ

ΑΛΕΚΑ (Ζωγράφου, τηλ. 7773608) *Ελευθερώστε τον Γουίλι* (Κ)
ΑΛΣΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΚΙ-ΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ (τηλ. 9336933) *Πράσινες τηγανητές ντομάτες* (κοιν. Κ-13)
ΑΝΕΜΩΝΗ (Περιστερί τηλ. 5713077) *Ρομπέν των δασών οι ήρωες με τα κολάν* (κωμωδ. Κ)
ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΚΙΝ/ΦΟΣ ΔΗΜΟΥ ΔΑΦΝΗΣ: Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ (Ηλία Ηλιού) *Ο καιρός των τσιγγάνων* (Κ)
MARINA (Πλ. Γυμν. Ταύρου, 3470012) *Μια καρδιά τον χειμώνα* Ωρες 9-11 μ.μ.
ΝΤΑΛΙΑ (Αιγάλεω, τηλ. 5981432) Κάθε μέρα ώρα 9.00 μ.μ. *Θέατρο Σκιών Σπορτίγκ* (Ν. Σμύρνη, τηλ. 9333820) *Οι ταιλιαδόροι* (κωμωδ. Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΦΙΛΙΠ (Νέα Σμύρνη, τηλ. 9335587) *Ανήθικη πρόταση* (αισθημ. περιπ. Κ)

ΣΥΝΟΙΚΙΑΚΟΙ

ANNA ΝΤΟΡ (πλ. Γλυφάδας, τηλ. 89.46.617) *Ο εραστής της κομμώτριας* Ωρες 9-11 μ.μ.
ΑΧΙΛΛΕΙΟΝ (Καλαμάκι έναντι παλαιού Ροντέο, τηλ. 9810515) *Ρόμπιν Γουίλλιαμς Κυρία Νταπφάρ* (κωμ. Κ)
ΠΟΛΕΝΑ (Οδός Ωρωπού 78 Λαμπρινή, τηλ. 2910695) *Ρομπέν των δασών οι ήρωες με τα κολάν* (κωμ. Κ)

ΠΡΟΑΣΤΙΩΝ

ΑΕΛΛΩ (Ραφήνα, τηλ. 22117-23420) *Ανήθικη πρόταση* (αισθημ. περιπ. Κ)
ΑΘΗΝΑΙΑ (Χαλκούτσι τηλ. 0295/71515) Θεατρική παράσταση
ΑΙΓΛΗ (Σαρωνίδα, τηλ. 0291-54941) *Οι 3 σωματοφύλακες* (Κ)
ΑΚΤΗ* (Ραφήνα, τηλ. 22138) *Addams Family 2* (κωμωδ. Κ)
ΑΚΤΗ (Πλαζ Βουλιαγμένης, τηλ. 8961337) *Πυρετός στη Νέα Ορλεάνη* (περιπ. Κ)
ΑΛΕΞ (Πόρτο Ράφτη, τηλ. 76034) *Ρόμπιν Γουίλλιαμς Κυρία Νταπφάρ* (κωμ. Κ)
ΑΛΙΚΗ (Πλ. Δροσιάς τηλ. 6229645 - 2281563) *Σε απόσταση βολής* (περιπ. Α)
ΑΛΟΜΑ (Αργυρούπολη Πόντου 39, τηλ. 9922397-3211208)

Η φίρμα (περ. Κ-13)
ΑΛΣΟΣ* (Δεκελείας 154, Ν. Φιλαδέλφεια τηλ. 2532003 - 2513563) *Ο φυγάς* (περιπ. Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΑΜΑΡΥΛΛΙΣ (Αγ. Παρασκευή, 6396315) *Ανήθικη πρόταση* (αισθημ. περιπ. Κ)
ΑΜΙΚΟ* (Επιδαύρου - Ανδρούτσου, Χαλάνδρι τηλ. 6215532-6826372) *Blink το βλέμα του μάρτυρα* (περιπ. Α) Ωρες 9-11 μ.μ.

ΑΘΗΝΑ (Δερινγύ και Πατησίων, τηλ. 82.37.330). Δημήτρη Ψαθά «Ξύπνα Βα-sίλη». Σπύρος Παπαδόπουλος.
ΑΘΗΝΑΙΟΝ (Πατησίων 53, τηλ. 82.14.000). «Κωλοβαράτε είναι μεταδοτικό». Α. Καφετζόπουλος, Ελ. Γερασιμίδου, Χρ. Ρώπα, Ν. Μεντή.
ΑΛΣΟΣ (Πεδιον του Αρεως, είσοδος από Ευελπίδων, τηλ. 88.15.524, 82.12.271). Επιθεώρηση «Μπρόκολα και λαχανίδες... Κάποιο λάκκο έχει η φάβα». Χάρρυ Κλυνν, Κώστας Βουτσάς, Γιώργος Κωνσταντίνου, Σωτήρης Μουστάκας.
ΒΕΑΚΕΙΟ (Πειραιάς, τηλ. 41.25.498). Συναυλία Χάρη και Πάνου Κατσιμίχα (25/7), Δεσποινίς Σορολόπι (28/7), Συναυλία Αντώνη Βαρδή (30/7).
ΔΕΛΦΙΝΑΡΙΟ (Νέο Φάληρο, δίπλα στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας, τηλ. 41.26.340). Επιθεώρηση «Είπα... Ξείπα... και Μαύρη Τρύπα». Κ. Καρράς, Ν. Βατσάμη, Γ. Μιχαλόπουλος.
ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ (τηλ. 0753-22.006). Εθνικό Θέατρο: Ευριπίδη «Εκάβη». Άννα Συνοδινού (24/7), Αισχύλου «Ορέστεια». Πίτερ Στάν (30,31/7).
ΗΡΩΔΕΙΟ (Τηλ. 32.21.459). Μπαλέτο Christina Hoyos (24, 25/7), Εθνική Λυρική Σκηνή: «Ρωμαίος και Ιουλιέτα» (27, 28/7), Συναυλία Κ.Ο.Α., Σγούρος, Καβάκος (30/7).

ΘΕΑΤΡΟ ΒΡΑΧΩΝ «ΜΕΛΙΝΑ ΜΕΡΚΟΥΡΗ» (Βύρωνας, τηλ. 76.45.330, 76.45.315). Χοροθέατρο «Ροές» (25/7), Εταιρεία Ορχηστικής Τέχνης «Χορευτές» (27/7), Χοροθέατρο Ναυσικάς Ζούκα (29/7).

ΛΑΜΠΕΤΗ (Λ. Αλεξάνδρας 106, τηλ. 64.63.685). Γουίλιαμ Ντάγκλας Χιουμ

9922397-3211208) *Η φίρμα* (περ. Κ-13)
ΑΛΣΟΣ* (Δεκελείας 154, Ν. Φιλαδέλφεια τηλ. 2532003 - 2513563) *Ο φυγάς* (περιπ. Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΑΜΑΡΥΛΛΙΣ (Αγ. Παρασκευή, 6396315) *Ανήθικη πρόταση* (αισθημ. περιπ. Κ)
ΑΜΙΚΟ* (Επιδαύρου - Ανδρούτσου, Χαλάνδρι τηλ. 6215532-6826372) *Blink το βλέμα του μάρτυρα* (περιπ. Α) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΑΝΕΣΙΣ (Αγ. Θεόδωροι Τηλ. 0274-67515) *Αλαντίν* (Κ)
ANNA (Ν. Ερυθραία, τηλ. 8072827) *Φιλαδέλφεια* (κοινων. Κ) Ωρες 8.50-11 μ.μ.
ΑΝΟΙΣΙΣ (Ν. Ηράκλειο, τηλ. 2833345) *Ρόμπιν Γουίλλιαμς Κυρία Νταπφάρ* (κωμ. Κ)
ΑΝΤΖΕΛΑ (Λούτσα τηλ. 0294/24.030) *Μπεν και Τζόνι* (Κ)
ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΙΣ (Τηλ. 9620010) *Τ' απομεινάρια μιας μέρας*
ΑΡΗΣ (Παραλία Μαρκόπουλου Ωρωπού τηλ. 0295-32595) *Το τρελό Γουικέντ* στου Μπέρνι Νο2 (Κ)
ΑΡΗΣ (Λούτσα τηλ. 0294-82249) *Ρομπέν των δασών οι ήρωες με τα κολάν* (κωμ. Κ)
ΑΣΤΡΟΝ (Λούτσα, τηλ. 0294-82249) *Ανήθικη πρόταση* (αισθημ. περιπ. Κ)
ΑΥΡΑ (Λούτσα, τηλ. 0294-83524) *Στραβοί πιλότοι σε F-16 μέρος δεύτερο* (κωμ. Κ)

ΑΦΡΟΔΙΤΗ (Ελληνικό, τηλ. 9619044) *Ινδοκίνα* (περιπ. Κ)
ΑΧΑΡΝΙΣ (Μενίδι, τηλ. 2469970) *Ρόμπιν Γουίλλιαμς Κυρία Νταπφάρ* (κωμ. Κ)
ΒΑΡΚΙΖΑ (Τηλ. 8973926) *Ινδοκίνα* (περιπ. Κ)
ΒΙΟΛΕΤΤΑ (Ανω Βούλα, τηλ. 8956719) *Η λίστα του Σίντλερ* (περιπ.)
ΒΛΑΣΤΟΣ (Αγ. Απόστολοι Παραλία Καλάμου, τηλ. 0295-82765) *Ανατέλλων ήλιος* (Κ)
ΓΑΛΑΖΙΑ ΑΚΤΗ (Τηλ. 0291/22.241) *Addams Family* (κωμωδ. Κ)
ΓΟΡΓΟΝΑ (Παραλία Καλάμου - Αγ. Απόστολοι, τηλ. 0295-81221) *Ο κορ Τζόουνς* (Κ)

ΔΗΜ. ΚΙΝ/ΦΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ ΜΕΛΙΝΑ ΜΕΡΚΟΥΡΗ (Εθν. Αντιστάσεως, Ηλιούπολης, τηλ. 9919818) *Ανατέλλων ήλιος* (περιπ. Κ-13)
ΔΗΜ. ΚΙΝ. ΙΛΙΟΝ (ΑΣΤΕΡΙ) (φιλοκτήτου και Νέ-στορος, Ν. Λιόσια 2628391) *Η λίστα του Σίντλερ* (περιπ. Α)
ΔΗΜ. ΚΙΝ/ΦΟΣ ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ (Ν. Ηράκλειο, τηλ. 2756894) *Αγρυπνος στο Σιάτλ* (Κ)
ΔΗΜ. ΚΙΝ. ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ (Τηλ. 5012391) *Φιλαδέλφεια* (κοινων. Κ)
ΔΗΜ. ΚΙΝ/ΦΟΣ ΧΟΛΑΡΓΟΥ (Τηλ. 6511758) *Ο μικρός Βούδας* (Κ)
ΚΑΛΟΣ ΓΙΑΛΟΣ *Μαθήματα πιάνου* (Κ)
ΚΑΤΕΡΙΝΑ (Χαϊδάρι) *Τ' απομεινάρια μιας μέρας*
ΚΑΤΙΑ (Καμένα Βούρλα τηλ. 0235-22353) *Την νύχτα που δεν συναντηθήκαμε* (κωμ. Κ)
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ (Πα-ραλία τησλ. 55.46.335) *Τα χρόνια της αθωότητας* (περιπ. Κ)
ΚΟΡΑΛΙ* (Σαρωνίδα τηλ. 54097) *Σχέση ζωής* (περιπ.)
ΛΑΓΟΝΗΣΙ (Λαγονήσι 0291-23911) *The Getaway* (περιπ.)
ΜΑΪΑΜΙ (Μάτι, τηλ. 0294-34372)

ΘΕΑΤΡΑ

«Πρόσεξε το σκαλοπάτι». Γρ. Βαλτινός, Γ. Βούρος, Χρ. Θεοδωρο-πούλου.
ΛΥΚΑΒΗΤΟΣ (τηλ. 72.27.909). Συναυλία Μπι-Μπι Κινγκ (26, 27/7), Συναυλία Ηλία Ανδριόπουλου (28/7).
ΜΕΤΡΟΠΟΛΙΤΑΝ (Λ. Αλεξάνδρας 16, τηλ. 82.23.333). Ν. Καμπάνη - Β. Μακρί-δη «Και μαζί και... μόνος». Β. Τσιβιλίκας, Α. Καλουτά, Π. Ευαγγελόπουλος.
ΜΕΓΑΡΟ ΠΛΑΚΕΝΤΙΑΣ (Πεντέλη, τηλ. 92.38.227, 80.42.333) Ρεσιτάλ Άρη Γαρουφαλλή - πιάνο, Βύρωνα Φειδετζή - βιολοντσέλλο (25/7), Ρεσιτάλ Τάση, Πέτρου Αποστολίδη (βιολί - πιάνο) και Μίσσα Σμυρνώνφ - βιόλα (26/7), Ρεσιτάλ πιάνου Δώρας Σατόλια (27/7), Ρεσιτάλ για δύο πιάνο: Γ. Πέτρου και Χρ. Παπαγεωργίου (28/7), Ντόρα Μπακοπούλου - πιάνο και Ελλη Πασπαλά (29/7).

ΜΙΝΩΑ (Πατησίων 91, τηλ. 82.10.048, 82.32.578). Κ. Παπαπέτρου «Το κλουβί με τους τρελούς». Κ. Γιουλάκη, Π. Μιχαλόπουλος.

ΜΠΟΥΡΝΕΛΛΗ (Λ. Αλεξάνδρας 22-24, τηλ. 82.25.310). Λ. Μιχαηλίδη - Β. Μα-κρίδη - Α. Πυριόχου - Π. Χατζήκουτσέλη «Χασάπη... Γράμματα!».

ΠΑΡΚ (Λ. Αλεξάνδρας 36, τηλ. 82.17.369). Νίκου Φώσκολου «Πόρνες και “Πόρνες”...!». Φ. Γεωργίτης, Απ. Γκλέτσος, Λ. Μαρκάκη.

ΣΜΑΡΟΥΛΑ (Ευελπίδων 11, τηλ. 88.33.145). Αγκάθα Κρίστι «Ποντικοπαγι-δα». Στρ. Τζώρτζογλου, Μ. Γεωργιάδη, Τζ. Θεοδωρίδης.

ΦΛΟΡΙΝΤΑ (Πατησίων 52 και Μετσόβου, τηλ. 82.28.501). Πολ Βασιλειάδη - Λ. Μιχαηλίδη «Το Ξένο είναι πιο γλυκό». Ν. Τσούκας, Ν. Γκίνη.

Ο φυγάς (περιπ. Κ)
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ (Χαλάνδρι, τηλ. 6014284) *Μαθήματα πιάνου* (Κ)
MARIANA (Παραλία Καλάμου - Αγ. Απόστολοι, τηλ. 0295-81.277) *Στραβοί πιλότοι σε F-16 μέρος δεύτερο* (κωμ. Κ)
MARIEL (Πόρτο Ράφτη, τηλ. 0299-71335) *Ανήθικη πρόταση* (αισθημ. περιπ. Κ)
MARILENA (Αιγύπτου 123, Τερψιθέα, Ανω Γλυ-φάδα, τηλ. 9612229) *The Getaway* (περιπ.)
ΜΠΟΜΠΟΝΙΕΡΑ (Κηφισιά, τηλ. 8019687) *Ινδοκίνα* (περιπ. Κ) Ωρες 9.30 μ.μ.
NINET (Ανάβυσσος, τηλ. 0291-36037) *Χελωνονιτζάκια 3 πολεμιστές στην Ιαπωνία* (Κ)

ΠΑΛΛΑΣ (Ελευσίνα, τηλ. 5546990) *Ντένις ο τρομερός* (Κ)
ΠΑΡΚΙΝΓΚ ΚΙΝΕΤΤΑ (Κινέττα, τηλ. 0296-62994) *Ο τελευταίος μεγάλος ήρωας* (περιπ. Κ)
ΠΛΑΝΗΤΗΣ (Ανω Βούλα, τηλ. 899152) *Ντένις ο τρομερός* (Κ)
ΠΟΡΤΟ ΡΑΦΤΗ (Τηλ. 73479) *Ντένις ο τρομερός* (Κ)
ΡΙΑ (Βάρκιζα , τηλ. 8970844) *Φιλαδέλφεια* (κοινων. Κ)
ΡΙΑ (Μάτι, τηλ. 0294-34778) *Ρομπέν των δασών οι ήρωες με τα κολάν* (Κ)
ΡΙΟ* (Ζέππου και Μιλτιάδου Γλυφάδα, τηλ. 9628758) *Τ' απομεινάρια μιας μέρας*
ΣΙΣΣΥ (Ν. Μάκρη, τηλ. 918111) *Η λίστα του Σίντλερ* (περιπ. Α)
ΤΡΙΑΝΟΝ (Σαρωνίδα, 0291-54931) *Ο σωματοφύλακας* (Κ)
ΤΥΜΒΟΣ (Παρ. Μαραθώνα, 55604-55603) *Ενας τέλειος κόσμος* (περιπ.)
ΦΙΛΟΘΕΗ* (Φιλοθέη τηλ. 6833398 - 6844708) *Τα χρόνια της αθωότητας* (Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.
ΦΛΩΡΙΔΑ (Ζούμπερι, τηλ. 0294-96923) *Τ' απομεινάρια μιας μέρας* (Κ)
ΨΥΧΙΚΟ COINTREAU KISS* (Στάση Φάρου, τηλ. 6476437) *Οι ταιλιαδόροι* (κωμωδ. Κ) Ωρες 9-11 μ.μ.

ΠΕΙΡΑΙΑ

Α' ΠΡΟΒΟΛΗΣ

ΑΝΕΣΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ (Ευαγγελίστρια, τηλ. 4119629) *Η φίρμα* (περιπ. Κ-13)
ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΚΙΝ/ΦΟΣ ΜΟΣΧΑΤΟΥ (Ηλεκτρ. Σταθμός, τηλ. 4816276) *Ο φυγάς* (περιπ. Κ)
ΖΕΑ (Πασαλιμάνι Τηλ. 4521388) Κλειστό λόγω επισκευών
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΗΜ. ΚΙΝ/ΦΟΣ (Βύρωνος και Χιλής Αγ. Ευθύμιος Κερατσίνι) *Αλαντίν* (κινουμ. σχέδια Κ)
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ ΔΗΜΟΥ ΝΙΚΑΙΑΣ (Κύπρου - Προύσσης τηλ. 4926248) Κάθε Τετάρτη και Πέμπτη ώρα 9.00 μ.μ. *Passion Fish*
ΣΙΝΕ ΑΚΡΟΠΟΛ (Ταξιαρχών 44-Κορυδαλλός, 4952232) *Boxing Helena* (περιπ. Α) Ωρες 5.40-8-10.15 μ.μ.
ΣΙΝΕ ΜΕΛΙΝΑ (Σωκράτους 65 Δραπετσώνα τηλ. 4625249) *Τζουράσικ Παρκ* (περιπ. Κ)
ΣΙΝΕ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ (Ζάππα 44, Κορυδαλλός, τηλ. 4960955). *Ανήθικη πρόταση* (αισθημ. περιπ. Κ)
ΦΩΣ (Β' Μεραρχίας τηλ. 4520982) *Εναρξη από πρωίως δύο έργα. Χωρίς διέξοδο - σεξ*

Τα καλύτερα της χρονιάς

Οι πιο επιτυχημένες τηλεοπτικές εκπομπές, οι οποίες παρουσιάστηκαν το χειμώνα που πέρασε

Της **Πόπης Διαμαντάκου**

Η ΕΠΟΧΗ δεν ευνοεί την παρακολούθηση τηλεόρασης, και αν μερικοί επιμένουν εθισμένοι στη γυάλινη τροφή, ξεχασμένοι μπροστά στη μικρή οθόνη, «τζάνκι» του τηλεθέαματος κι αν είναι ξαναμασημένο, μηρυκάζοντας το τηλεοπτικό πρόγραμμα της περασμένης χρονιάς, της προπερασμένης και της χρονιάς πριν από αυτή. Γιατί κατέβασαν τα κανάλια από τα ράφια τους τις κονσέρβες «γκραν σουξέ» και τις σερβίρουν ξαναζεσταμένες; Ωστόσο μερικά από τα προγράμματα αυτά ήταν αληθινή χαρά στην πρώτη τους προβολή. Ας ξαναθυμηθούμε, λοιπόν, τα δέκα καλύτερα της χρονιάς, το καθένα στο είδος του και, φυσικά, δεν υπάρχει σύγκριση μεταξύ τους.

«Οι δέκα μικροί Μήτσοι» ήταν η πιό «καυτή» επιτυχία, όχι μόνο γιατί μας χάρισαν στιγμές γέλιου, αλλά γιατί έγιναν ένα με την καθημερινότητά μας, της έδωσαν «όνομα», φράσεις, την χαρακτήρισαν, την ανέδειξαν χωρίς να της χαριστούν, χωρίς να την ωραιοποιήσουν. «Οι δέκα μικροί Μήτσοι» κατάφεραν να εκφράσουν την παρακμή μας, να τη σατιρίσουν με τρυφερότητα, να μας συμπιλιώσουν μαζί της, ίσως και εδώ είναι το επικίνδυνο σημείο τους –περισσότερο απ' όση θα έπρεπε.

Εύστοχη σάτιρα

Το «Δις εξαμαρτείν», ήταν η άλλη πιο επιτυχημένη κωμική σειρά της χρονιάς: εύστοχη σάτιρα του παραλογισμού των ανθρώπινων σχέσεων, εύθυμη «ματιά» στα πιο πικρά της ζωής, την απιστία, την προδοσία, τη διάλυση των «ιερών» δεσμών του γάμου, γιατί τελικώς η πραγματικότητα των ανθρώπινων σχέσεων δεν αναγνωρίζει «δεσμά», παρά μόνο αισθήματα. Χωρίς διάθεση για ηθικοπλαστικά νοήματα, χωρίς ήρωες - πρότυπα, χωρίς συμπαθητικούς αδικημένους και αντιπαθείς αδικούντες, αποτύπωσε μια πλευρά των ερωτικών σχέσεων, παλιά όσο και η ανθρώπινη ύπαρξη, με έναν τηλεοπτικό φακό απολύτως σύγχρονο. Ρόλος «σταθμός» στην ελληνική τηλεοπτική κωμωδία αυτός της Γιολάντας, με ιδανική ερμηνεύτρια την Ντίνα Κώνστα, που ήταν ένας μοναδικός συνδυασμός του παραδοσιακού με το σύγχρονο στην πιο παράλογη, αλλά και πιο ανθρώπινη και συναισθηματική εκδοχή του. Με ανησυχία περιμένουμε τη συνέχεια της σειράς και τον χειμώνα που έρχεται, γιατί φαίνεται ως εδώ να έχει εξαντλήσει το θέμα του «εξαμαρτείν» και «δις» και «τρεις». Από την άλλη, οι δύο σεναριογράφοι Θανάσης Παπαθανασίου και Μιχάλης Ρέππας έ-

Αφθονο γέλιο μας χάρισαν «Οι δέκα μικροί Μήτσοι» του Λάκη Λαζόπουλου, το καλύτερο δε στην κατηγορία του Τοκ-σόου ήταν το «Μετρό» του Παύλου Τσίμα και ευχάριστη έκπληξη η εκπομπή «2 για την Επικοινωνία» του Φώτη Γεωργελέ.

χουν αποδείξει και το ακριβές ποιότητας χιούμορ τους και τη δροσιά της σκέψης τους και ίσως βρουν τον τρόπο να συντηρήσουν το ενδιαφέρον μας.

Υψηλή ποιότητα

«Η Εκτέλεση». Μπορεί να μην ήταν η καλύτερη σειρά του Κώστα Κουτσομούτη, ήταν όμως μια υψηλής ποιότητας παραγωγή, όπου το κακό σενάριο δεν αποδυνάμωσε την ευαισθησία του σκηνοθέτη. Η, χαμηλών τόνων, ερμηνεία του Κώστα Αρζόγλου δεν άφησε να φανεί η «φλόγα» της εποχής και των σχέσεων αυτών των τριών ανθρώπων, του Ιώνος Δραγούμη, της Πηνελόπης Δέλτα και της Μαρίκας Κοτοπούλη. Εκπληξη ήταν πάντως η καλή ως Πηνελόπη Δέλτα, Πέγκυ Σταθακοπούλου, ενώ η Φιλάρετη Κομνηνού ως Μαρίκα Κοτοπούλη έδωσε σπάνιες για τηλεοπτική σειρά ερμηνευτικές στιγμές, χαρίζοντάς μας ορισμένες φορές τη συγκίνηση, που, συνήθως, μόνον η αμεσότητα του θεάτρου δίνει τη δυνατότητα στον

θεατή να πάρει από τον ηθοποιό.

Την «Αναστασία» δεν θα την εντάξουμε στα καλύτερα της χρονιάς. Ήταν ένα πολύ καλό σενάριο, που αδικήθηκε από την φανερό εφαρμογή τηλεοπτικών σκηνοθετικών «συνταγών» επιτυχίας. Αυτές βέβαια χάρισαν στη σειρά θεαματικότητα, της στέρησαν όμως την ποιότητα. Αποδυναμώθηκε η διεισδυτική πέννα της Μιρέλλας Παπαοικονόμου.

Αποψη

Στην κατηγορία του τοκ-σόου φυσικά το καλύτερο ήταν το «Μετρό» του Παύλου Τσίμα. Μια εκπομπή με άποψη, η οποία είχε ένα μοναδικό τρόπο να «ξεφλουδίζει» τα θέματα, που παρουσίαζε μεθοδικά, ώσπου να φτάσει στον ζουμερό καρπό τους. Ο Παύλος Τσίμας καταφέρνει πάντα να συνδυάζει τις γνώσεις με την ευαισθησία, το χιούμορ με την ευγένεια και την αποφασιστικότητα έτσι ώστε να εκμαιεύει από τους καλεσμένους του τις πιο ουσιαστικές απόψεις.

Οι περισσότερες εκπομπές του «Χορού των δαιμόνων» εντάσσονται

επίσης στα καλύτερα της χρονιάς, για την πρωτοτυπία τους, για τα εκτός των καθιερωμένων θέματα, που παρουσίαζαν, για την συγκροτημένη άποψή τους για την πολιτική και τη σύγχρονη κοινωνία. Ο Θοδωρής Ρουσόπουλος και ο Νότης Παπαδόπουλος ήταν το τηλεοπτικό ζευγάρι-έκπληξη –ευχάριστη, φυσικά– της χρονιάς.

Ευχάριστη έκπληξη

Μια ευχάριστη έκπληξη ήρθε προς το τέλος της χρονιάς και από την ΕΤ-2. Ήταν η εκπομπή «2 για την Επικοινωνία» του Φώτη Γεωργελέ, ο οποίος επεχείρησε να διερευνήσει βήμα - βήμα τη σχέση μας με τα ΜΜΕ και κυρίως με την τηλεόραση, θέτοντας ουσιαστικά ερωτήματα και αναζητώντας τις απαντήσεις, αναδεικνύοντας τη δυναμική, που υπάρχει στην αμφισβήτηση και όχι στην παθητική αποδοχή του τηλεοπτικού προϊόντος. Ήταν ακόμη μια εκπομπή που απέπνεε ευγένεια και σεμνότητα, καθώς ο παρουσιαστής δεν είχε την αγωνία να είναι σταρ, πιο σταρ από τον καλεσμένο του, αλλά να καταφέρει να φθάσει στην ουσία του προβλήματος με τις κατάλληλες ερωτήσεις.

Πολύ καλή εκκίνηση είχε και το «Βέτο» της Ολγας Τρέμη. Μερικές από τις πρώτες του εκπομπές θα εντάσσονταν στις καλύτερες της χρονιάς. Αδικήθηκε από την ώρα προβολής του, η οποία προφανώς ανάγκασε και την παρουσιάστρια να τροποποιήσει τη θεματολογία του, ώστε να είναι ανεκτή από τον μεταμεσονύχτιο τηλεθεατή και εκεί έχασε τον χαρακτήρα του.

Τηλεταινία

Όσο για την τηλεταινία της χρονιάς «Το κορίτσι με τις βαλίτσες» και τη μοναδική στα τηλεοπτικά χρονικά εκρηκτική συνεργασία Νικολαΐδη - Λαζόπουλου δεν απέδωσε την ποιότητα που περιμέναμε. Ένα έξυπνο σενάριο, ένας Λάκης Λαζόπουλος, που φαινόταν πως μπορεί να είναι ένας καλός κωμικός χωρίς ωστόσο να ολοκληρώνεται η προσπάθειά του, μια κινηματογραφικών προδιαγραφών σκηνοθεσία, έδωσαν τελικώς ένα αργόσυρτο φιλμ, με συγκεχυμένο περιεχόμενο και νοηματικά κενά. Όπως κι αν έχει, όμως, ήταν μια καλή απόπειρα για τηλεόραση υψηλών προδιαγραφών, που ελπίζουμε να συνεχιστεί.

Παρά τις προσπάθειές μας τα «καλύτερα της χρονιάς» δεν βγαίνουν δέκα, μετά βίας είναι έξι και τρία ακόμη. Δεν μας μένει παρά η ελπίδα πως την καινούργια σεζόν θα είναι περισσότερα.

Νικαΐας καστροπολιτεία

Η περικλεής και αοίδιμος Μητρόπολις της βιθυνικής γης

Οι αφίδες της τριπλής πύλης της Κωνσταντινουπόλεως στα τείχη της Νικαΐας. (Φωτ. 1972).

ΣΤΟ βάθος της Ασκανίας λίμνης, κάτω από λεύκες, πανύψηλες κι αιωνόβια πλατάνια, περιστοιχισμένη από μια πλημμυρισμένη με τρέχουσα νερά εύφορη πεδιάδα, κείται αγνοημένη σήμερα απ' τους πολλούς η περιτετειχισμένη Νικαία, η άλλοτε κραταιά κα πολυάνθρωπη Μητρόπολη της Βιθυνίας, η καθαγιασμένη από τη σύναξη δύο Οικουμενικών Συνόδων και πρωτεύουσα για μισό περίπου αιώνα της εξόριστης των Βυζαντινών αυτοκρατορίας. Μικρό ρυάκι στις υπώρειες του Αργανθώνιου, ο Ασκάνιος ποταμός, διοχετεύει τα λιμναία ύδατα προς την Προποντίδα. Από τον ποταμό αυτό, τον Μάιο του 1097, ο στρατηγός Βατουμίτης είχε καθεκκύσει τον στολίσχο του κυρ Αλεξίου του Κομνηνού, που ελέγχοντας την λίμνη είχε αποκόψει κάθε επικοινωνία της καστροπολιτείας με την πέριξ χώρα. Τη Νικαία πολιορκούσαν τότε οι ορδές της πρώτης Σταυροφορίας, με εξήντα μυριάδες πεζούς κι εκατό χιλιάδες καβαλαρίουσ, καθηλωμένες μπροστά τα δυσπόρθητα τείχη της. Πίσω απ' τους πορφυρόχρωμους διπλούς πύργους και τις καστρόπορτες αμυνόνταν με πείσμα οι Σελτσουκίδες Τούρκοι που την κατέχαν από το 1081.

Πολυκύμαντη η ιστορία της Νικαΐας, που ώφειλε την πανάρχαια ονομασία της στον θεοειδή Ασκάνιο, γιο του Ομηρικού Αινεία. Πρώτοι θεμελιωτές της, σε χρόνους που χάνονται μεταξύ μύθου και ιστορίας, υπήρξαν οι Μακεδόνες Βοττιαίος που την ονόμασαν Αγκώρην. Αργότερα για ελάχιστα χρόνια, ο Αντίγονος, στρατηγός του Μεγάλου Αλεξάνδρου, την μετωνόμασε σε Αντιγόχεια και τέλος ο Λυσίμαχος, το 300 π.Χ. πιμώντας τη γυναίκα του και κόρη του Αντιπάτρου, την ονόμασε Νικαία.

Την λαμπρότερη οπωσδήποτε ιστορική περίοδο της «περικλεούς» Νικαΐας, αποτελούν οι χρόνοι των Λασκαριδών και των Βατάτζηδων, όταν, το 1204, μετά την άλωση της Βασιλεύουσας από τους Φράγκους, ο κυρ Θεόδωρος ο Λάσκαρης κατέφυγε σ' αυτήν με τον κλήρο και όλη τη βυζαντινή αριστοκρατία, για να την καταστήσει πρωτεύουσα της κατακερματισμένης αυτοκρατορίας του.

Τα χρόνια του βασιλείου της Νικαΐας αποτελούν αναμφίβολα και την πλέον ελκυστική αλλά και πάντα ζωντανή περίοδο της πολιτείας, με κατάσπαρτες τις μνήμες στα βυζαντινά χαλάσματα και στις συστοιχίες των οχυρών, με των πύργων τα παρεκκλήσια και τις αγνές τοιχογραφίες των πολεμιστών αγίων που τα διαφέντευαν στις πύλες και τα παραπόρτια, τις ρημαγμένες βασιλικές και τα βαπτιστήρια, στα ποικίλα τέλος θραύσματα που θα συναντήσει σε κάθε του βήμα ο ταξιδιώτης, κι ακόμα στους πολιούχους Αγίους Τρύφωνες, τους χαραγμένους στα χαλκά και αργυρά νομίσματα και τα μολυβδόβολλα που κατά δεκάδες ξεθάβουν οι χωρικοί σε κάθε τους όργωμα, στους αγρούς και τα μπουστάνια τους.